

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЛЕСНІКОВ ВОЛОДИМИР ВІТАЛІЙОВИЧ

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри фізики,
загальної дидактики і педагогіки
д-р фіз.-мат. наук, професор
_____ В. Ф. Русаков
« ____ » _____ 20__ р.

**РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДУ
ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ**

Спеціальність 0011 Освітні. Педагогічні науки

Кваліфікаційна (магістерська) робота
(відповідно до ОП «Педагогіка вищої школи»)

Науковий керівник:

І. М. Зарішняк, доцент кафедри фізики,
загальної дидактики і педагогіки,
канд. пед. наук, доцент

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____

(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2020

АНОТАЦІЯ

Лесніков В.В. Розвиток творчої особистості студентів закладу вищої освіти засобами дистанційної освіти . Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки», Освітня програма «Педагогіка вищої школи». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця 2020.

У роботі досліджено наукові підходи до проблеми формування творчої особистості; здійснено характеристику понять «творча особистість» та «дослідження особливостей становлення і розвитку творчої особистості».

Проведено аналіз дистанційного навчання здобувачів вищої освіти як засобу розвитку творчої особистості та аналіз методики організації та проведення дослідницької роботи з формування творчої особистості засобами дистанційної освіти. Обґрунтовано педагогічні умови розвитку творчої особистості здобувачів вищої школи засобами дистанційної освіти.

Особливу увагу приділено розробці педагогічних умов, які сприяють ефективному формуванню творчої особистості здобувачів вищої школи в умовах дистанційної освіти.

Ключові слова: дистанційне навчання, технології дистанційного навчання, готовність до дистанційного навчання, платформи дистанційного навчання Moodle (модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище).

Табл. 5. Рис. 4. Бібліограф.: 100 найм.

Lesnikov V.V. Development of creative personality of students of higher education institution by means of distance education. Specialty 011 "Educational, pedagogical sciences", Educational program "Pedagogy of higher school". Vasyl Stus Donetsk National University. Vinnytsia, 2020.

The master's thesis investigates scientific approaches to the problem of forming a creative personality; the characteristic of the notions of "creative personality" and the research of the peculiarities of the formation and development of creative personality are carried out; the analysis of distance learning of higher education seekers as a means of development of creative personality and the analysis of methods of organization and research work on the formation of creative personality by means of distance education. The pedagogical conditions for the development of the creative personality of higher school applicants by means of distance education are substantiated.

Particular attention is paid to the development of pedagogical conditions that contribute to the effective formation of creative personality in the conditions of distance education, methods of "accumulation of impressions", programs of individual development.

Keywords: distance learning, distance learning technologies, readiness for distance learning, distance learning platforms Moodle (modular object-oriented dynamic learning environment).

Tab. 5. Fig. 4. Bibliography .: 100 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ.....	9
1.1 Наукові підходи до проблеми формування творчої особистості.....	9
1.2 Сутність понять «творча особистість» та «особливості становлення і розвитку творчої особистості здобувачів вищої освіти».....	21
1.3 Дистанційне навчання здобувачів вищої освіти як засіб розвитку творчої особистості.....	33
Висновки до розділу 1.....	39
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ.....	42
2.1 Методика організації та проведення дослідницької роботи з формування творчої особистості засобами дистанційної освіти.....	42
2.2 Педагогічні умови розвитку творчої особистості здобувачів вищої школи засобами дистанційної освіти.....	56
Висновки до розділу 2.....	71
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Стратегічним вектором модернізації вищої освіти є її розвиток на основі діяльнісного підходу, реалізація основних положень якого дозволяє створити умови для різнобічного розвитку, освіти та соціалізації людини, яка усвідомлює себе громадянином України, здатним жити в суспільстві та готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, праці та громадянської активності.

Дистанційна освіта пройшла шлях від освіти у формі кореспонденції, використовуючи в першу чергу друковані матеріали, до всесвітнього руху використання новітніх комп'ютерних та медіа технологій.

Нові технології, глобалізація та нові ідеї щодо навчання студентів за допомогою підручників і посібників нового типу, електронних засобів навчання, навчальний матеріал яких зберігається, відтворюється і подається з використанням сучасних технічних засобів, поставили виклики традиційним підходам у практиці дистанційної освіти.

У зв'язку з швидким розвитком технологій, дистанційна освіта з використанням різних телекомунікаційних засобів спрямована на те, щоб задовольнити освітні потреби зростаючого населення. Такі навчальні програми є особливо корисними для багатьох людей, які через фінансові, фізичні або географічні обставини не мають можливості отримати традиційну освіту. Таким чином, дистанційне навчання надає можливість отримати рівний доступ до якісної освіти.

Дистанційна освіта базується на педагогічних, інформаційних та телекомунікаційних технологіях і є ефективним способом забезпечення розвитку особистості, її творчих здібностей, професійної мобільності протягом усього життя і особливо актуальна в сучасному суспільстві.

Проблема розвитку шляхів розвитку творчої особистості знаходиться в центрі уваги багатьох сучасних вчителів та психологів (В. Алфімов, В.

Андрєєв, Д. Богоявленська, В. Бутенко, В. Загвязинський, В. Кан-Калик, Н. Кічук, П. Кравчук, О. Кульчицька, В. Моляко, А. Лук, та ін.).

Такі науковці, як Б. Г. Ананьєв, Д. Б. Богоявленська, М. О. Лазарєв, Ю. А. Мисливський, присвятили свої дослідження вивченню творчої діяльності, її форм, видів, а також взаємозв'язку складових елементів творчої моделі навчання. Такі навчальні програми особливо корисні багатьом людям, які через певні обставини не мають можливості здобути традиційну освіту. Таким чином, дистанційне навчання забезпечує рівний доступ до якісної освіти.

Проблеми розвитку дистанційної освіти активно розроблялись у працях О. Кириленка, І. Лещенко, Н. Муліної, В. Свиридюка, І. Шуневича. Дослідженням проблем дистанційного навчання у вищій школі присвячені праці Є. Володимирської, О. Кареліної, М. Умрика. Теоретичні, практичні та соціальні аспекти дистанційного навчання в Україні висвітлюються у працях П. Дмитренка, В. Кухаренка, Н. Протасової, С. Сазонова, О. Самойленка. Деякі аспекти дистанційної підготовки майбутніх фахівців розглядали Л. Волошинова, П. Єфименко, Н. Логінова, О. Марущак та інші.

Організаційно-педагогічні основи дистанційного навчання, включаючи питання творчого розвитку особистості в умовах технологій дистанційного навчання, в Україні та за кордоном досліджували О. О. Андрєєв, Г. О. Андріанова, В. М. Кухаренко, Є. С. Полат, О. В. Собаєва, А. В. Хуторський та інші.

Актуальність проблеми, об'єктивна необхідність постійного розвитку та оновлення шляхів формування творчої особистості студентів в університетах зумовили вибір теми дослідження **«Розвиток творчої особистості студентів закладу вищої освіти засобами дистанційної освіти»**.

Об'єктом дослідження є процес формування творчої особистості студентів закладу вищої освіти.

Предметом дослідження є педагогічні умови формування творчої особистості студентів в навчально-виховному процесі закладу вищої освіти засобами дистанційної освіти.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати педагогічні умови розвитку творчих здібностей студентів ЗВО засобами дистанційної освіти.

Мета дослідження зумовила визначити такі завдання її досягнення:

- проаналізувати наукові підходи щодо проблеми формування творчої особистості;
- схарактеризувати ключові поняття роботи «творча особистість» та «дослідження особливостей становлення і розвитку творчої особистості»;
- виявити вплив дистанційного навчання на розвиток творчої особистості здобувачів вищої школи;
- розкрити методику організації та проведення дослідницької роботи з формування творчої особистості засобами дистанційної освіти;
- теоретично обґрунтувати педагогічні умови розвитку творчої особистості здобувачів вищої школи засобами дистанційної освіти.

Методи дослідження:

- теоретичні - аналіз та узагальнення наукових джерел для порівняння, порівняння різних поглядів на досліджувану проблему; вивчення та теоретичне осмислення досвіду шкільної практики, що дозволило визначити педагогічні умови формування творчої особистості в умовах дистанційної освіти;
- емпіричні методи (спостереження за навчальною діяльністю, аналіз результатів навчання, співбесіди, анкетування, співбесіда, самооцінка для встановлення рівнів сформованості творчості; встановлення та формування експериментів дозволили визначити педагогічні умови формування творчої особистості в умовах дистанційне навчання та перевірити їх ефективність;
- математичні використовувались для якісної та кількісної обробки результатів досліджень.

Експериментальною базою дослідження є Вінницький інститут університету «Україна».

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше з поцій цілісного підходу до навчально-виховного процесу теоретично обгрунтовано умови формування творчої особистості здобувачами вищої школи в умовах дистанційної освіти. Дістали подальшого розвитку оновлені підходи до формування творчої особистості в умовах дистанційної освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що визначені й теоретично обгрунтовані педагогічні умови формування творчої особистості студентів в умовах дистанційної освіти, зокрема науково-методичне забезпечення творчої діяльності студентів засобами дистанційної освіти, може бути використано для організації навчання у вищій школі в умовах дистанційної освіти.

Структура роботи. Відповідно до мети, завдань, об'єкта й предмета дослідження робота складається із вступу, двох розділів, висновків та переліку використаних джерел, що вміщує 100 найменувань. Загальний обсяг магістерської роботи – 85 сторінок, обсяг основного тексту – 74 сторінки. Робота містить 5 таблиць та 2 рисунки.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

1.1 Наукові підходи до проблеми формування творчої особистості

Проблема творчості сягає античного періоду і належить до так званих «вічних» або класичних тем філософії, психології та педагогіки. Такі теми ніколи не втрачають своєї актуальності та життєвості, вони невичерпні у своєму розвитку. Не випадково багато мислителів називають творчість не просто питанням, яке чекає свого вирішення у більш-менш віддаленому майбутньому, а й загадкою, таємницею якої залишиться невідомою для людини.

У філософській та психолого-педагогічній літературі немає чіткого визначення феномену творчості. Кожна наука, виходячи зі специфіки свого предмету та методів дослідження, розглядає та розкриває будь-який аспект творчості. У зв'язку з цим поняття «творчість» трактується неоднозначно не тільки в науках, але і різними авторами в одній і тій же науці.

На думку С. Сисоевої, розвиток особистості проходить ряд етапів, кожен з яких характеризується певним способом життя, відповідною структурою психічної діяльності, певним рівнем змін. Послідовна зміна цих стадій відбувається за законами, властивими розвитку, що є внутрішньо необхідним переміщенням особистості від нижчих до вищих стадій існування. Кожен проходить цей процес по-різному, в залежності від соціальних умов життя, але кожен попередній етап розвитку готує наступний, попередній стан особистості трансформується [83, с. 122–124].

Усебічність розвитку не означає, що він буде однаковим у різних індивідів. Люди будуть відрізнятися і будуть відрізнятися за рівнем розвитку своїх здібностей та інших властивостей. Але вони будуть рівними в тому, що всі матимуть однакові об'єктивні можливості прояву та розвитку своїх сил.

Всебічність розвитку особистості - основа її гармонії, що виявляється у відповідності розвитку фізичних і духовних сил людини, у внутрішній єдності теоретичних знань і практичних навичок, моральної свідомості та свідомості та свідомості. вона говорить про себе і про те, що вона є насправді. Всебічність і гармонія особистості - основа прояву її творчої сутності.

Ось найпоширеніші тлумачення поняття «творча особистість».

На думку В. Андрєєва, творча особистість - це тип особистості, для якого характерна стійкість, високий рівень прихильності до творчості. [3, с.45].

До особистих специфічних характеристик творчої особистості включати, насамперед, спроби оцінити явище з етичної точки зору бачення і певні труднощі в спілкуванні з іншими, що через нерозуміння з їхнього боку інтересів та досвіду надзвичайна особистість. Крім того, для творчої людини властиві прояви специфічної мотивації, спрямовані насамперед ні на репродуктивну діяльність з очікуваним результатом і на досягнення нового, оригінального рішення, не боячись непорозуміння або осуд з боку інших.

Як уже зазначалося, розвиток творчого потенціалу особистості система самостійного розвитку професіонала може суттєво сприяти знання. Його суть полягає у залученні учня до такого пізнавального діяльності, коли він працює над темою без сторонньої допомоги, практичне питання, вирішує задачу або виконує завдання на основі знання, отримані під час аудиторних занять або під час засвоєння матеріали з підручників, періодичних видань та інших джерел інформація.

Вітчизняні вчені вказують на те, що багато хто з креативних людей виявляє пристасть та захоплення своєю роботою [13, с. 14].

Віповідно до проблеми, яку ми досліджуємо у даній науковій роботі, розглянемо наукові теорії, пов'язані з можливістю формування здатності до творчості.

Результати аналізу наукової літератури дозволили зробити висновок, що дослідження в цій галузі проводились головним чином у психології, починаючи з другої чверті XX століття.

У працях вітчизняних викладачів і психологів А. Нечаєв, П. Якобсон, О. Леонтьєв, Й. Пономарьов, В. Пушкін, В. Зінченко, С. Пубінштейн, А. Бушлинкінський Д. та інших досліджуються проблеми, безпосередньо пов'язаними з творчими здібностями особистості: їх сутність, структура, місце в системі загальних здібностей. На сучасному етапі розвитку психології існує чотири основних підходи до проблеми формування здатності творити [6, с. 128].

Відповідно, високий рівень розвитку інтелекту передбачає високий рівень творчих здібностей. Цієї думки дотримується більшість експертів у галузі досліджень розвідки (Г. Айзенк, Д. Векслеп, П. Степпенберг, Л. Тепмен, та ін.).

Г. Айзенк вважає, що творчі здібності є складовою загальної психічно-розумої обдарованості [1, с. 48].

П. Стефенберг говорить, що інтелектуальна поведінка може виражатися в адаптації, відборі або перетворенні зовнішнього середовища. Останнє є творчою поведінкою [14, с.17].

Усі погляди вчених ґрунтуються на результатах емпіричних досліджень. У вітчизняній психології в школі С. Рубінштейна було зроблено припущення щодо закономірного результату попереднього аналізу. Цей напрямок розвинувся у працях К. Абульханової-Славської, А. Бушлінського, Ю. Голікова, Д. Завалішиної та А. Костіна.

На основі експериментальних результатів було обговорено принцип єдиного інтелекту (практичного та теоретичного). «Будь-яке мислення в будь-якій людині завжди, навіть мінімальним чином, незалежне, таке, що виявляє щось нове.

Тому творче та продуктивне мислення є тавтологією, а продуктивне мислення містить суперечності у визначенні» [97, с. 25].

Теоретичне вивчення проблеми показало, що виявлений механізм інсайту не пояснив усієї феноменології творчості, за винятком «спонтанних відкриттів». Крім того, багаторічна практика тестування кодонів і реальні досягнення в науці, техніці, мистецтві показали, що творча віддача людини і показники розумових здібностей майже не корелюються. Підхід Г. Айзенка, Д. Векслера та інших, який визначає творчі здібності як максимальне вираження інтелектуальних здібностей, сьогодні вважається механістичним, тобто таким, що визнає лише кількісні відмінності. Другий підхід до проблеми творчих здібностей можна описати таким твердженням: як таких творчих здібностей не існує.

Деякі вчені, наприклад, Д. Маккіон, А. Маслоу, А. Оло вважають, що інтелектуальна обдарованість необхідна, але недостатня. На думку вчених, головне поле у визначенні творчої поведінки відіграють мотивації, цінності та особистісні риси. На думку А. Маслоу, «проблема творчості - це проблема творчої особистості (а не творчих продуктів, творчої поведінки). Творча людина - це особливий тип людини, а не звичайна людина, яка отримала нові додаткові можливості. Ми маємо справу із загальною проблемою трансформації людської природи, трансформації характеру, повноцінного розвитку особистості в цілому» [11, с. 75].

Критерієм А. Маслоу для вивчення його творчої особистості було прагнення розвинути свій позитивний потенціал, до конструктивного розвитку своїх здібностей (самоактуалізація). Хоча ця концепція не є безпечною щодо кількості (48 осіб) та вибірки, її підтримали у своїй роботі інші гуманістичні психологи [57, с.12].

Узагальнення результативного аналізу напрацювань Маккіона Д., А. Маслоу Е. Фромма дозволяють зробити висновок на підставі чого ці вчені аналізують особистісні характеристики тих, хто відписує визнання своїх

творинь: інтелектуальна ефективність (мислительський інтерес), тенденція до самовираження, позитивний образ «Я», психологічна безпека свободи особистості, протест проти обмеження особистості, прахнення до удосконалення. Результати експерименту в Інституті Гелаша в Америці представлені в науковій літературі. Там було проведено опитування 1500 відомих людей, випадковим чином обраних і виділено спільні ознаки для людей, які досягли успіху.

Перш за все виявилось, що це здоровий глузд, знання власної праці, впевненість у собі, високий загальний рівень розвитку, здатність довести роботу до кінця [19, с. 80].

Подібні дослідження проводились також в інших країнах. Так, наприклад, у Німеччині творчі якості успішної особистості включали здатність до адаптації та незалежність, у Великобританії - гнучкість мислення, у Франції – розкутість та прахнення до самоствердження. Однак такий підхід також не вирішив проблеми творчого процесу. Виникла потреба виділити конкретну здатність творити.

Результати аналізу робіт представників третього підходу до проблеми творчих здібностей, дозволяють зробити висновок, що вони розглядають творчу креативність, яку вони вважають самостійним чинником, який незалежний від інтелекту.

Д. Гілфорд вважав операцію розбіжності, поряд з операціями трансформації та імплікації, основою творчості як загальної творчої здатності.

Серед параметрів креативності, на думку Д. Гілфорда, слід назвати:

- вміння виявляти та формулювати проблеми;
- здатність генерувати велику кількість ідей;
- гнучкість - здатність виробляти різноманітні ідеї;
- гнучкість - можливість генерування великої кількості ідей;

- можливість вдосконалення об'єкта шляхом додавання деталей; здатність розв'язувати задачі, тобто здатність аналізувати та синтезувати [26, с. 433].

К. Тейлор додав до цього здатність протистояти звичному стереотипному рішення. Він визначає творчість як здатність сприймати недоліки, прогалини в знаннях, дисгармонію тощо [1].

У рамках цього підходу працював і Г. Гарднер. Він виділив здібності в перцептивній сфері: чуйність до нового, широта перцептивного поля уваги, перетворення об'єкта в акт сприйняття; цілісність, свіжість, синтетичність, незалежність сприйняття, його яскрава саморегуляція, стійкість уваги тощо. Це також вказує на такі особливості пізнавальної сфери творчості. [24, с. 38].

Концепція Д. Гілфорда знайшла своїх прихильників у пострадянському процесі, де термін «творчість» швидко поширився. Однак у вітчизняній психології творчість трактується як творчий потенціал людини, як особлива властивість (стійка особливість) людської особистості, що визначає здатність виражати соціальну значимість. Водночас для розмежування понять «творчість» та «креативність» використовуються дві характеристики: процесуально-продуктивна (для позначення творчості) та суб'єктивно-творча. [26, с. 436].

Я. Пономарьов розуміє творчість як єдність мотиваційної напруги (інтенсивність пошукової домінанти, інтелектуальна ініціатива) та чутливості (чутливість до вторинних інтуїцій) [72, с.14].

На думку Д. Богоявленської, творчість - це творчий дар. Дослідниця виділяє одиницю творчості як інтелектуальну діяльність та її ознаку - продовження розумової діяльності понад необхідну (інтелектуальна ініціатива).

За рівнями інтелектуальної активності особистості Д. Богоявленська виділяє:

- стимульно-продуктивний або пасивний;

- евристичний (його основним інструментом є порівняльний аналіз);
- творчий. Що стосується творчого рівня інтелектуальної діяльності, то Д. Богоявленська означає, що для нього характерний пошук людиною законів у «проблемних завданнях». Відкривши закон, людина йде далі, шляхом вивчення об'єкта пізнання вона створює теорію, яка дозволяє пояснити факти. На думку дослідниці, у духовній діяльності людини є таємниця вищих форм творчості, здатність бачити в предметі щось нове, те, чого не бачать інші [14, с. 62].

Творча діяльність особистості, як зазначає Д. Богоявленська, зумовлена певною психічною структурою, властивою творчому типу особистості. Цей тип особистості характерний для всіх новаторів, незалежно від виду діяльності. Д. Богоявленська вважає, що здатність виконувати ситуативно нестимулюючу діяльність, тобто здатність до пізнавальної самодіяльності, називається творчими здібностями звички [14, с. 94–96].

Представники вітчизняної науки розглядають творчі здібності в широкому особистому та професійному плані. Зокрема Н. Посталюк систематизує творчі здібності, які найчастіше виділяють різні дослідники:

- здатність бачити проблему;
- оригінальність мислення;
- діалектичне мислення;
- простота асоціації та фантазії;
- гнучкість мислення;
- антиконформізм мислення;
- простота генерування ідей;
- критичне мислення;
- здатність оцінювати дії та вибір;
- можливість передачі;
- готовність пам'яті [76, с. 70–79].

В. Андрєєв виділяє серед складових творчих здібностей інтелектуально-логічні (вміння аналізувати, порівнювати, бачити головне, доводити, обґрунтовувати, тощо.) [4, с. 33].

О. Лук додатково виділяє: спосіб кодування інформації за допомогою нервової системи, здатність «зчепитись», бічне мислення (бачення шляху розв'язання через «чужу» інформацію), цілісність сприйняття, швидкість сприйняття, швидкість сприйняття [51, с. 177–183].

Дослідження показало, що в сучасній психологічній літературі підхід Д. Гілфорда став предметом загальної критики. На думку його опонентів, розумові здібності як «загальний наділ» не виконують продуктивної функції, а тести на творчість мають низьку валідність, оскільки не враховують певні моменти, а саме, особливості віку та різні обмеження.

В. Дружинін визначив нову структуру психометричного інтелекту, відмовившись від традиційної лінійної кореляційної моделі, що описує взаємозв'язок інтелекту та досягнень.

В. Дружинін розробив модель інтелектуального «асортименту», в якій інтелект обмежує досягнення в будь-якій діяльності. Можна зробити висновок, що творча діяльність визначається творчою (внутрішньою) мотивацією, проявляється в особливих (нерегульованих) умовах життя, але «верхня» межа її обмежена. Подібним чином можна сказати про «нижній» обмежувач: мінімальний рівень інтелекту, для досягнення якого творчість не проявляється. Нижній інтелектуальний поріг визначається «регулюванням» сфери, в якій індивід проявляє свою творчу активність». [30, с. 252]

З появою загального інтелекту, зазначає В. Дружинін, творчість автора зовсім не має значення.

Модель інтерпретує той факт, що індивідуальна продуктивність в тій чи іншій сфері життя (творчій, освітній, професійній) визначається рівнем інтелекту, силою мотивації та активності, активності.

Четвертий підхід - це синтетичний напрямок, який також об'єднує спроби подолання обмежень попередніх підходів. Творчість трактується як багате явище, що містить як інтелектуальні, так і особисті та соціальні фактори. Здавалося б, синтетичний підхід знімає всі проблеми творчих здібностей. Насправді на ваші творчі досягнення впливають і особливості психічних процесів і мотивація. Однак у психологічній літературі не прийнято змішувати мотивацію, характер і здібності.

Очевидно, визначаючи поняття креативності, вчені визначили пріоритетні риси структурних компонентів особистості, що визначають її творчість. Здійснивши узагальнення всіх висвітлених в наукових дослідженнях тверджень, можна відзначити таке: на сьогодні не існує єдиної унікальної концепції розвитку творчої особистості.

У кожному підході можна простежити певну істину: у працях гуманістичних психологів (А. Маслоу, Г. Оллпорта, Е. Фромма та ін.) аналізуються особистісні характеристики, необхідні для творчості; при описі творчості виокремлюються операції мислення, уяви, особливості сфери сприйняття, які беруть участь у творчій діяльності; В. Дружинін довів, що творчі досягнення особистості визначаються силою мотивації та активності, але обмежуються рівнем загального інтелекту.

Дость частно в наукових дослідженнях застосовують підхід, який був запропонований Р. Муні, та А.Штейном, який враховував 4 основні аспекти дослідження креативності; креативний процес; креативний продукт; креативне середовище; креативна особистість [21, с. 123–132].

Педагогічні аспекти вивчення творчого потенціалу людини розкриваються у спадщині видатних вітчизняних педагогів-гуманістів минулого та сьогодення. При вивченні науково-педагогічних основ гуманізації національної школи П. Блонського висвітлюється проблема розвитку творчих здібностей та творчого потенціалу [12, с. 152].

В оптимістичних поглядах А. Макаренка, сповнених віри у творчі сили та потенціал людини, утверджується гуманістична цінність виховання та навчання молодого покоління. Педагогічний оптимізм вихователя надає йому толерантності, здатності бути толерантним до недоліків і слабких місць, здатності перетворювати їх у позитивні якості [6].

В. Сухомлинський, надаючи великого значення творчості в педагогічній роботі, порівнює її з «живою водою», яка дає свіжі сили та допомагає долати труднощі [89, с. 403] і вважає, що творчість починається там, де інтелектуальні та естетичні багатства, отримані минулим, стають засобами пізнання, панування, перетворення світу та присутності людей. 405]. Багатство проблеми творчого потенціалу по-різному виявляється в дослідженнях сучасних вчених.

Так, російський педагог В. Д. Шадпіков вважає, що в сучасних умовах втрачається сутнісний аспект діяльності, розуміння її як щастя, як форм самовираження, як форм становлення особистості, що з цим. Тому необхідно заохочувати методи самостійного засвоєння учнями навчального матеріалу, а також активніше використовувати методи та прийоми самовдосконалення. [96,18].

Особливо цінним для наших досліджень є розуміння сутності творчого потенціалу як інтегративної властивості особистості. Дослідники підкреслюють, що творчий потенціал - це складна структурована формація, окремі компоненти якої можна діагностувати. На думку М.А. Алексєєвої, суть творчого потенціалу як сукупності наявних особистісних можливостей полягає у можливості організації системи певних умов, спрямованих на розвиток психічних станів. [2, с. 41].

Т. О. Саламатова підкреслює творчий потенціал як атрибутивну властивість людини, що відображає її здатність до саморозвитку через подолання внутрішніх суперечностей. [81, с. 56].

Наприклад, В.Д. Лихвар визначає творчий потенціал як сукупність творчих здібностей, необхідних для творчої діяльності [7, с. 17]. О.Б. Шульц вважає, що творчий потенціал це інтегративна властивість, яка відображає міру можливостей реалізації її творчих сил [97, с. 19].

Здійснивши аналіз змісту творчого потенціалу особистості, ми дійшли висновку про те, що фундаментальні теоретичні підходи до розуміння цього філософського та психолого-педагогічного феномену базуються на визнанні цінності само детермінованої особистості, яка являється відповідальним суб'єктом процесу співтворчості.

Таким чином, філософська, психологічна та педагогічна наукова думка наголошує на необхідності виявлення, врахування та реалізації потенційних людських потенціалів як основи його виробництва. Думка про важливість знання людиною свого внутрішнього світу підтверджується в працях вчених.

На думку вчених, у надбудовах людських потенційних сил «живе» «творча сила», яка рухає індивідуальний розвиток особистості, оскільки в творчості з'являються найвищі здібності людини, а актуалізуються глибокі потенційні здібності.

Саме творчість виступає як сутність та ознака особистості, а отже, і як значення її потенціалу. У процесі трансформації діяльності людина розкриває свою потенційну суть. Перетворюючи природу, оновлюючи навколишній світ, себе, людина реалізує свій потенціал, самореалізацію в будь-якому виді творчої діяльності. Як зазначає А. Шумилін, «сенс творчості полягає у розвитку та самовдосконаленні роду «людина», розвитку її сутності» [98, с. 43].

Проаналізувавши та узагальнивши сучасні наукові джерела з проблем досліджень, ми можемо зробити такі висновки.

Проблема творчості сягає античного періоду і належить до так званих «вічних» або класичних тем філософії, психології та педагогіки. Такі теми ніколи не втрачають своєї актуальності та життєвості, вони невичерпні у

своєму розвитку. Не випадково багато мислителів називають творчість не просто питанням, яке чекає свого вирішення у більш-менш віддаленому майбутньому, а й загадкою, таємниця якої залишиться невідомою для людини.

У філософській та психолого-педагогічній літературі немає чіткого визначення феномену творчості. Кожна наука, виходячи зі специфіки свого предмету та методів дослідження, розглядає та розкриває будь-який аспект творчості. У зв'язку з цим поняття «творчість» трактується неоднозначно не тільки в науках, але і різними авторами в одній і тій же науці.

До особистих специфічних характеристик творчої особистості включати, насамперед, спроби оцінити явище з етичної точки зору бачення і певні труднощі в спілкуванні з іншими, що через нерозуміння з їхнього боку інтересів та досвіду надзвичайна особистість. Крім того, для творчої людини властиві прояви специфічної мотивації, спрямовані насамперед ні на репродуктивну діяльність з очікуваним результатом і на досягнення нового, оригінального рішення, не боячись непорозуміння або осуд з боку інших.

Як уже зазначалося, розвиток творчого потенціалу особистості система самостійного розвитку професіонала може суттєво сприяти знання. Його суть полягає у залученні учня до такого пізнавального діяльності, коли він працює над темою без сторонньої допомоги, практичне питання, вирішує задачу або виконує завдання на основі знання, отримані під час аудиторних занять або під час засвоєння матеріали з підручників, періодичних видань та інших джерел інформація.

На сучасному етапі існує 4 основні теорії розвитку творчої особистості: відповідно до першої теорії високий рівень інтелектуального розвитку передбачає високий рівень творчих здібностей; автори другої теорії вважають, що творчих здібностей як таких не існує взагалі. Основна ідея третього полягає у тому, що творчість це фактор, який не залежить від інтелекту. Четверта концепція розглядає творчість як багатовимірне явище.

1.2 Сутність понять «творча особистість» та «особливості становлення і розвитку творчої особистості здобувачів вищої освіти»

Аналіз психолого-педагогічної літератури [1; 6; 11; 14; 22; 37; 47; 60; 75; 80; 96;] дає підстави констатувати той факт, що багато авторів, які займаються проблемою творчого потенціалу особистості, мають нетотожні погляди на визначення його сутності. Поняття творчого потенціалу особистості нерозривно пов'язане з поняттями «особистість», «творчість», «творча особистість», «креативність». Вони стали предметом багатьох досліджень у галузях філософії, соціології, психології та педагогіки. Проте без розуміння їхнього змісту та структури неможливо виявити сенс та природу творчого потенціалу та творчої особистості.

У різних джерелах поняття «творчість» має різне тлумачення. У науковій літературі це поняття трактується як «форма людської діяльності, спрямована на створення якісно нових цінностей, що мають соціальне значення, тобто важливі для формування особистості, як суспільного суб'єкта» [62, с. 153], як «фактор і передумова свободи людини», як «мислення у найвищій формі, яке постає як уява і яке виходить за рамки відомих способів вирішення проблеми» [43, с. 142].

Творчість - це продуктивна форма людської діяльності та незалежності, результатом якої є наукові відкриття, винаходи, створення нових музичних, художніх шедеврів, зв'язок нових учнів, студентів [14, с. 282].

Загальновідомо, що творчість - це процес людської діяльності, це найвища форма діяльності та незалежність людської діяльності.

На думку таких учених, як Л. Виготський, В. Кан-Калик, Н. Кічук, М. Лазапєв, О. Матюшкін, С. Сисоєва, творчість безпосередньо пов'язана з розумовою діяльністю людини, якій вона належить; творчість - найважливіша форма людської практики, активізація потенціалу суб'єкта в процесі особистих змін.

Дослідники виділяють такі основні властивості творчої особистості:

- мужність думки, схильність до ризику;
- фантазія;
- фантазія та фантазія;
- проблемне бачення;
- здатність долати інертність мислення;
- незалежність;
- альтернативність;
- здатність до самоуправління.

Здатність до всіх цих проявів визначає важливу складову особистості - творчість. У цьому контексті ми вважаємо поняття «творчість» ширшим за поняття «креативність», хоча в літературі ці два поняття часто використовуються як синоніми. Якщо поняття творчості розглядається в спеціальній літературі досить широко, то явище творчого потенціалу термінологічно визначається менш точно.

Інтерпретація цього явища визначається сферою його використання. У філософському визначенні поняття «творчий потенціал особистості» багате. Він трактується як обдарованість людини, як здатність до активної самореалізації, як прагнення вищих етичних ідеалів, як фонд і сукупність можливостей для здійснення нової діяльності суб'єкта творчості [5, с. 427].

У педагогіці та психології творчий потенціал розглядається як сукупність умінь, навичок, можливостей, що визначають рівень розвитку особистості (Л. Москвичов, П. Піхтовніков); як синтетична якість, що характеризує коло можливостей особистості, що здійснює діяльність творчого персонажа (М. Мартинюк, В. Овчиннікова); як соціально-психологічне ставлення до нетрадиційного вирішення протилежності об'єктивної реальності (Є. Колесніков).

У психологічних доказах трактування творчого потенціалу зводиться до прояву внутрішнього життя людини в процесі його взаємодії з іншими людьми (А. Ананьєв, К. Виготський).

Французький учений Ф. Полан інтерпретував творчий потенціал особистості як вияв комплексу якостей людської волі, вважаючи, що чим більше воля організована і розвинена, тим вона складніша. Можна упаковку творчий потенціал як «встановлення можливостей реалізації нових наповнювачів діяльності суб'єкта творчості» або як особливості інтеграції якості якості особливостей чого характеризує міпу це можливістю становлення нових значень, виявлення своїх нових значень, виявлення своїх нових значень, виявлення нових значень, виявлення своїх значень, що знаходяться в нових сферах діяльності, що знаходяться в нових сферах діяльності [71, с. 15].

На думку В. Моляко, творчий потенціал складається з природних здібностей, спрямованості інтересів, загального інтелекту, швидкості засвоєння нової інформації, допитливості, бажання творити; при швидкому оволодінні навичками, вміннями, оволодінням певними діями; вміння реалізовувати власні стратегії та тактики вирішення різноманітних проблем, завдань, пошуку виходу із складних нестандартних, екстремальних ситуацій [60, с. 9].

Найважливішою складовою творчого потенціалу є пізнавальна потреба як основа пізнавальної мотивації людини, що виявляється в позитивному ставленні людини до новизни ситуації.

На думку В. Моляко, творча особистість «має вищий ступінь розвитку, підготовлений до конкретних видів діяльності, до життя в цілому [60, с. 4].

У сучасних наукових джерелах вказується, що в процесі реалізації творчого потенціалу особистості вирішальними є особливості особистих ресурсів особистості.

У процесі вивчення творчої діяльності ключовим постає питання про носія творчого начала, про особистість, яка творить, її характеристики, структуру її якостей.

Згідно з дослідженням В. Андреева, творчою особистістю є індивід, з високим рівнем знань, для якого потреба в творчості є життєвою необхідністю, а творчий стиль діяльності – найбільш характерним [3, с. 58].

В. Дружинін визначав творчу особистість як людину, яка володіє сукупністю певних творчих якостей і певним ступенем мотивації, які передують творчим проявам, сприйнятливості до нового та незвичайного, високою толерантністю до невизначених ситуацій, конструктивною активністю в цих ситуаціях [30, с. 175].

Визначальним у трактуванні творчої особистості С. Сисоевою є взаємозв'язок певних розвинених, системно пов'язаних творчих якостей, які дозволяють досягти людині високих результатів у будь-якій діяльності [83, с. 48].

Подібною є інтерпретація В. Моляко, на думку якого поняття «творча особистість» позначає людину, яка має: певний рівень розвитку творчих здібностей; об'єктивацію цих здібностей у досягненнях; сформовані ціннісні орієнтації та життєві орієнтири, які сприяють процесові становлення, розвитку, прояву, реалізації творчого потенціалу; певну структуру, індивідуальний творчий стиль діяльності [59, с. 6].

Узагальнюючи підходи названих вчених до сутності творчої особистості, можна зробити висновок про її визначення як суб'єкта діяльності, наділеного певним набором взаємопов'язаних характеристик і ознак, що забезпечують творчий характер результатів цієї діяльності. Ключовими з них, за нашим висновком, є інтелектуальні здібності та досвід, творча спрямованість особистості (психічна властивість особистості, яка включає систему спонукань, що визначає активність людини), сформовані

ціннісні орієнтації, творчий потенціал, який є основним ресурсом творчості (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Структура творчої особистості

Отже феномен творчої особистості є багатоаспектним явищем.

Таким чином, як бачимо, явище творчості та творчого потенціалу є досить багатограним, його предметне значення обумовлене сферою використання і не може бути однозначним. Ще складнішим є питання про поняття "духовний потенціал", яке в науковій літературі дуже часто використовується дуже широко, здебільшого у значенні "духовна культура". Питання духовності, духовного розвитку особливості, суспільства та людства, відтак проблеми бездуховності та його небезпечних наслідків становлять предметом дедалі більшості інтересу боку вчених - представників пізніх халузей людиннознавства: філософів, психологів, педагогічних наук.

Так чином, аналіз факту поняття "творча особистість" дав змогу встановити, що поняття "творчість" доцільно поглядати як внутрішній вираз людської неповторності, індивідуальності, неоднозначності, належності своєї самості "до самореалізації, самоздійснення, готовності до самоуправління як власного перетворювача зовнішніх вимог в контрольовану рівновагу внутрішнього світу» до накопичення індивідуального творчого досвіду.

Дослідники проблеми творчості, розглядаючи процеси навчання та виховання, часто використовують термін творчі здібності, які широко розуміють як синтез особистісних рис та характеристик, що характеризують їх відповідність вимогам певного виду навчально-творчих діяльності та визначити її ефективність.

С.Сисоєва вважає, що творчі здібності особистості утворюють категорію психології і характеризуються як психологічні особливості людини, від яких залежить набування знань, умінь і навичок. Творчі здібності людини, її обдарованість, задатки, які притаманні будь-якій людині, створюють лише передумови для виникнення і розвитку творчого процесу. Завдання особистості, колективу – розкрити і розвинути їх [83, с. 42].

У своїй книзі «Розвиток творчої особистості» вчений-психолог М. Гамезо зазначає, що головним показником творчої особистості, найважливішою її особливістю є присутність творчих здібностей, які є запорукою успіху людини.

Дослідник стверджує, що творчі здібності походять від психофізичних якостей особистості і пов'язані зі спеціальними здібностями для певної творчої діяльності.

М. Гамезо стверджує, що рівень розвитку творчих здібностей залежить від якості наявних знань, умінь і навичок та ступеня їх інтеграції в єдине ціле; від природних нахилів людини та якості вроджених нервових механізмів елементарної розумової діяльності; від більш-менш «тренування»

самих структур мозку, які беруть участь у здійсненні когнітивних та психофізіологічних процесів [21, с. 48].

Творча особистість - це, з одного боку, предмет творчих соціальних відносин та свідомої творчої діяльності, а з іншого - причина творчої діяльності та соціально творчих значущих дій, що здійснюються в певному соціальному середовищі.

До особливостей творчої особистості Я. Пономарьов відносить такі якості:

- гранична напруженість уваги;
- висока вразливість;
- цілісність сприйняття;
- інтуїція;
- фентезі, фантастика;
- дар передбачення; великий обсяг знань [72, с. 66].

У науковій літературі описується сукупність необхідних рис, якостей та властивостей особистості, що визначають її становлення як творчої особистості.

До найважливіших дослідників належать:

- спрямованість мотивації на творчість та інтелектуальну діяльність, спрямованість на евристичну діяльність (Н. Кічук) [46, с. 62];
- відмова від загальноприйнятих способів і засобів вирішення проблеми, розвиток уяви, цілісності сприйняття, наполегливості у доведенні запланованого до завершення (В. Андрєєв) [3, с. 42];
- простота генерування ідей, гнучкість мислення, перенесення знань у нові умови, здатність оцінювати (О. Лука) [51, с. 66];
- адекватна "Я-концепція", допитливість, мужність, емпатія по відношенню до людей, відданість, емоційна активність, асоціативне мислення і пам'ять, вміння винаходити, дослідження, здатність долати конфліктні ситуації (С. Сисоєва) [83, с. 36];

- високий рівень спостережливості, пам'яті, знань, досвіду, регуляції емоцій та вольових актів (А. Шумілін) [98, с. 32].

З точки зору психоаналітичної теорії, існує п'ять творчих якостей людини: творчий талант, емпатія, здатність усвідомлювати обмеження власного життя, почуття гумору та мудрість. Особливе значення у розвитку творчих здібностей студентів мають роботи відомих вчених, зокрема З. Гіптерса, В. Личковаха, Л. Масола, Н. Миропольської, Т. Рейзенкінда, які стверджують, що розвитком творчості та творчим процесом загалом важко управляти.

Впливати на організацію такої діяльності можна дотримуючись певних умов:

- пріоритетом має бути діалогічна форма проведення занять, коли студенти мають можливість самостійно мислити, вносити пропозиції, набувати навичок обґрунтування власної думки;
- в аудиторії доцільно створювати ситуації на вибір і давати студентам можливість зробити такий вибір.

Вчені зазначають, що навчальний процес повинен поєднувати репродуктивну та трансформаційну діяльність студентів. Таким чином, творчий характер має таку перетворювальну діяльність, коли виникає потреба застосувати знання в новій ситуації або використовувати відомі способи вирішення проблеми. На їх думку, метод творчих завдань, які є активним засобом активного мислення, пам'яті, актуалізації накопичених знань, є основним у процесі формування досвіду трансформаційної діяльності.

Певна послідовність творчих завдань визначається рівнем їх складності, який корелює з певною стадією пізнавального процесу. На заняттях доцільно використовувати творчі індивідуальні завдання чотирьох типів:

- завдання, що розвивають допитливість і допомагають виявити невідповідності, сформулювати проблемні запитання;
- завдання на розвиток аналітичних здібностей, вміння оригінально мислити, обґрунтовувати власні ідеї;
- завдання, що сприяють формуванню самостійних власних суджень;
- завдання, що сприяють розвитку уяви [8].

При виконанні творчих завдань необхідно враховувати індивідуальні особливості учнів. Диференціація проявляється в рівні складності завдань, які вони виконують, рівні допомоги вчителю або наданні їм повної самостійності. Такі завдання формують навички самостійної діяльності. Важливу роль у розвитку творчих здібностей відіграють критерії відбору матеріалу, які можна сформулювати так:

- працюючи над завданням, учні повинні відкрити щось нове, досі невідоме їм. Освітня новизна цього завдання є важливим стимулом. Без глибокого інтересу до предмета праці неможлива творча діяльність особистості. Саме інтерес є важливим мотиваційним стимулом навчальної та пізнавальної діяльності учнів;
- мінливість завдання (вибір раціонального варіанту виконання).
- доцільність та доступність завдання.

Складність завдання повинна співвідноситися з їх практичними можливостями [8, с. 45].

Успіх розвитку творчого потенціалу в учнів, забезпечує дотримання таких організаційно-методичних умов:

- систематична організація роботи зі студентами з метою формування творчого бачення світу;
- організація творчої діяльності, що орієнтується на індивідуальні особливості сприйняття та емоційного ставлення;

- інтеграція різних видів учнівського мистецтва з метою поглиблення сприйняття світу за допомогою художніх творів та їх образного відтворення у власній творчій діяльності;

- використання виховного потенціалу сім'ї, що стимулює творчу активність учнів;

- відповідний рівень педагогічної майстерності вчителів з метою ефективного розвитку творчих цінностей.

Значну роль у розкритті творчих здібностей студента і перетворення їх на творчу діяльність відіграють мотиви і воля. Тому освітня діяльність вищої школи завжди має формувати і збагачувати мотиви творчої діяльності майбутнього спеціаліста.

Виховний вплив викладача, колективу, суспільних організацій у свою чергу стимулює ідейно-моральне усвідомлення мотиву, що виник, духовні і фізичні можливості для досягнення цілей і певних результатів діяльності. Формування і розвиток творчої активності майбутнього спеціаліста вимагає адекватної системи взаємовідносин студента і викладача (оскільки творчу особистість може формувати лише творча особистість), відповідного стилю діяльності всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, а також особливих зв'язків вищої школи із суспільством.

Важливим фактором формування творчої особистості є розвиток самостійності та відповідальності учня у вирішенні пізнавальних, соціально-політичних, трудових та моральних проблем [31, с. 152].

Завдання викладацького складу та студентських організацій - сформувати, міцно закріпити активну громадянську життєву позицію відповідно до потреб суспільства та окремого студента.

Самостійність, відповідальність, активність – це характеристики, властивості життєвої позиції особистості взагалі й творчої зокрема.

Важливою умовою формування творчої особистості студента є формування інтересу до його майбутньої професійної діяльності та

стимулювання його творчості. У зв'язку з цим, досвід тих університетів, які проводять багатогранну роботу із залучення молоді до навчання у вищих навчальних закладах, а також роботу з абітурієнтами з метою виявлення та розвитку творчої особистості майбутніх студентів на доуніверситетському етапі профорієнтації. Цьому сприяють різноманітні творчі конкурси, конкурси, організація шкіл для молодих спеціалістів, залучення до цієї роботи творчих випускників університетів, створення ліцеїв та коледжів при вищих навчальних закладах, виконання домовленостей між університетами та школами під керівництвом школи та потенційних випускників [35, с.14].

Розвитку професійного інтересу та творчої діяльності сприяє реалізація професійної спрямованості освіти всіх без винятку навчальних дисциплін, правильна організація навчальних та виробничих практик, написання курсових та дисертаційних робіт. Не можна ігнорувати роль і характер педагогічних вимог до учня. Загальновизнано, що рівень цих вимог слід підвищувати. Будь-яке зменшення вимог до обсягу та характеру набуття необхідних знань зменшує пізнавальну та творчу активність учня, створює хибне уявлення про те, що зажадає від нього майбутньої професійної діяльності. Однак надлишок вимог може також породжувати у свідомості студентів негативний психологічний комплекс неповноцінності.

Протиріччя між об'єктивними вимогами і суб'єктивними можливостями являється джерелом розвитку суб'єкта в навчанні. Це протиріччя може розв'язуватися шляхом диференціації єдиних за змістом завдань, різноманітністю типів і засобів педагогічного керівництва, якістю методичного забезпечення пізнавальної діяльності студента і контролю за її ходом.

Дослідницька робота студентів, яка на сьогодні стає невід'ємною та важливою частиною їх пізнавальної діяльності, набуває все більшої ваги у стимулюванні творчої активності майбутніх фахівців.

У зв'язку з цим необхідно вдосконалити організаційні форми наукової роботи як засіб розвитку творчого потенціалу студентів, створення громадської думки, що сприяє утвердженню в студентському середовищі пріоритетності наукової роботи при підготовці висококваліфікованих, креативних спеціалістів.

Таким чином, узагальнюючи різні визначення понять «творчі здібності», структуру творчого потенціалу, можна зробити висновок, що творчі здібності - це індивідуально-психологічні властивості особистості, що характеризуються здатністю до нестандартного, оригінального світогляду, високим рівнем інтелекту завдяки певній мотивації, достатній пізнавальній активності і гнучкості психіки.

Творча особистість характеризується прагненням до нових рішень існуючих проблем, розвиненою інтуїцією, творчим мисленням, винахідливістю.

Отже, в науковій літературі з педагогіки та психології найбільш частим є трактування творчості як діяльності, результатом якої є створення якісно нових духовних матеріалів. Однак творчість також розглядається як здатність людини створити з існуючого матеріалу дійсності на основі пізнання законів об'єктивного світу нову реальність, що відповідає закону.

Творчість - це процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні та духовні цінності. Це здатність людини, яка виникає в процесі праці, створювати нову реальність із наданого реальності матеріалу, що задовольняє різноманітність соціальних потреб.

1.3 Дистанційне навчання здобувачів вищої освіти як засіб розвитку творчої особистості

Суттєвими умовами самореалізації особистості у професійній діяльності на початку XXI століття є наявність необхідного освітнього та інформаційного поля, оснащення людей не стільки готовими знаннями, скільки способами набуття, осмислення та використання цих знань за нових обставин.

Сучасна цивілізація з її гуманізацією та демократизацією соціальних відносин, швидкою зміною обладнання та технологій, інтелектуалізацією праці передбачає необхідність нової формули освіти - «навчання впродовж життя» [29, с. 11].

Соціальні перетворення також впливають на систему вищої освіти, висуваючи нові вимоги до організації та якості навчання. У наш час існує попит на виховання творчої особистості, особистості, яка, на відміну від виконавця, здатна самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї та приймати сміливі нестандартні рішення.

Тому важливим завданням професійної підготовки здобувачів вищої освіти є розвиток творчої активності. Результатом творчої співпраці викладачів та студентів можуть бути нові педагогічні проекти та моделі навчання, методи, технології навчання та виховання, навчальні програми, підручники та посібники [54, с. 213].

Це можливо лише за умови впровадження сучасних ідей і технологій професійної освіти. Саме така потужна науково-педагогічна база разом із сучасними розробками в галузі інформаційних засобів сприяє розвитку дистанційного навчання [67].

Вимоги соціального замовлення сучасного суспільства щодо підготовки здобувачів вищої освіти як творчих особистостей, обумовлюють актуальність формування у них під час підготовки у ВНЗ професійної

готовності, що мала б перспективний характер, тобто містила компонент творчого (креативного) підходу до виконання власних повноважень. У той же час, аналізуючи практичний досвід підготовки майбутніх економістів у вищих навчальних закладах, можна зазначити наявність суперечностей між зазначеними вимогами суспільства до економістів і традиційною технологією навчання у ВНЗ, яка не забезпечує повною мірою формування творчої активності спеціалістів [67].

Формування творчої діяльності - це процес прогресивних змін особистості в часі та просторі, що відображається на кількісних, якісних та структурних творчих перетвореннях людини як цілісної системи і полягає в контрольованому розвитку її творчих здібностей та інтелекту на основі пробудження інтересу до творчої діяльності та їх використання на практиці, формування культури інтелектуальної та творчої праці та індивідуального стилю пізнавальної діяльності [62, с. 56].

Одним із засобів стимулювання та розвитку творчої діяльності майбутніх економістів є дистанційне навчання - передова педагогічна технологія, яка базується на використанні сучасних інформаційних технологій та телекомунікацій та поєднує елементи денної, заочної та дистанційної форм навчання.

Сьогодні розвиток дистанційного навчання знайшло своє відображення у цілеспрямованій державній політиці України щодо інформатизації суспільства (Закон України "Про Національну програму інформатизації", Указ Президента України "Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечити широкий доступ до цієї мережі в Україні "). доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Концепція розвитку дистанційної освіти) [39].

У "Концепції дистанційної освіти в Україні" зазначається, що основним позитивним впливом дистанційної освіти на студентів є збільшення творчого та інтелектуального потенціалу через самоорганізацію,

прагнення до знань, використання сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, здатність робити відповідальні рішення [39].

Рис. 1.2. Визначення дистанційного навчання

Дистанційне навчання значно активізує процес набуття знань і має творчий характер. Завдяки формуванню здатності до активного пошуку знань, їх аналізу, синтезу та систематизації, значно підвищується комп'ютерна грамотність учнів та рівень комунікабельності особистості.

Можливість розміщення особистого досвіду в інтерактивному середовищі з подальшим обміном думками щодо певної проблеми створює мотиваційну основу для творчого розвитку особистості.

В основі технологій дистанційного навчання лежить відповідальність студентів за власні результати навчання та чітко організовану взаємодію між учасниками дистанційного навчання. Ці дві особливості дистанційного навчання роблять його використання особливо актуальним у галузі

професійної підготовки здобувачів вищої освіти, коли студенти мають мотив здобувати знання, націлюватися на навчання та високий рівень активності у навчанні та відповідальність за власні результати.

Рис. 1.3. Переваги дистанційного навчання

Велике значення має наявність певного досвіду у використанні технічних засобів комунікації та у взаємодії з іншими за допомогою засобів масової інформації, що значно полегшує процес впровадження технології дистанційного навчання, дозволяючи більше зосереджуватись на змісті навчання, а не на вирішенні технічні та організаційні проблеми, що виникають [69, с. 78].

Головною умовою розвитку творчої активності студентів при дистанційному навчанні є здійснення творчої діяльності під час вивчення фахових дисциплін.

Побудова творчої діяльності майбутніх здобувачів в умовах дистанційного навчання у ВНЗ, як зазначає Г.О.Андріанова, може бути здійснене наступним чином:

- діяльнісно-пізнавальна модель;
- комунікативна модель (взаємодія учасників навчання);
- управлінська модель (організаційні вміння студентів);
- інформаційно-змістовна модель (зміст курсів, програм);
- технічна;
- цільові та мотиваційні моделі;
- психологічна модель;
- предметно-змістовна модель.

Ці моделі об'єднуються в систему організації творчої діяльності студентів у дистанційному режимі навчання [5].

Організація творчої діяльності з метою стимулювання та розвитку творчої активності здобувачів вищої школи може здійснюватися в умовах дистанційного навчання на основі таких форм і методів:

- тематичні дистанційні проекти, телекомунікаційні проекти, курси, олімпіади, веб-конференції (вебінари) тощо. Вони є найбільш ефективними та реалістичними на сьогодні. Особливе місце у наведеному вище списку займає метод проекту. Виконання творчих проектів різних типів і рівнів складності, презентація та їх подальший захист у вигляді доповідей на онлайн-конференціях або звітів про ефективність забезпечує перехід від репродуктивного до творчого рівня пізнавальної діяльності. Однак використання проектних технологій при вивченні професійних дисциплін студентами повинно бути розумним та доцільним.

Н. П. Дементієвська [27, с. 21] та Н. В. Морзе визначили ряд вимог до використання проектів, серед яких: постановка дослідницької проблеми, яка вимагає творчого пошуку та інтегрованих знань для її вирішення; очікувані результати повинні мати теоретичне та практичне значення; обов'язкове

визначення кінцевих цілей спільних/окремих проектів; наявність чітко визначеної бази знань, яка необхідна для роботи над проектом; структурування суттєвої частини проекту та зазначення поетапних результатів; використання методів дослідження в ході проектної роботи; креативне оформлення результатів проекту [3].

Використання телекомунікаційних проектів також поширене при дистанційному навчанні. Цей метод є своєрідним методом проектів та гуманістичною технологією, що дозволяє студентам професійних курсів не тільки успішно засвоювати матеріал, але й розвиватися інтелектуально, розвиває навички критичного мислення, розвиває самостійність, навички спілкування та сприяє розвитку міждисциплінарних зв'язків [17, с. 100].

Навчальний телекомунікаційний проект - це спільна навчально-пізнавальна, дослідницька, творча або ігрова діяльність студентів-партнерів, яка здійснюється за допомогою нових технічних засобів, має спільну мету, узгоджені методи та способи спільної діяльності для отримання якогось творчого продукту [9, с. 67].

Творча діяльність може проявлятися на різних рівнях залежно від характеру діяльності, ступеня самостійності та творчості. Також ефективно стимулювати творчу діяльність за допомогою диференційованого підходу до знань та здібностей студентів.

Це можливо у випадку заповнення навчального матеріалу курсів дистанційного навчання різними рівнями творчих завдань професійної орієнтації на всіх етапах вивчення фахових дисциплін в рамках платформи дистанційного навчання. К.В. Копняк, О. М. Кузьміна та Л. М. Захарченко, аналізуючи можливості використання творчих завдань у процесі вивчення студентами економічних спеціальностей комп'ютерних дисциплін, визначають різні типи творчих завдань та їх вплив на розвиток творчих якостей [27, с. 24].

Дистанційне навчання сприяє формуванню творчої та інтелектуально розвиненої особистості, здатної логічно мислити, вирішувати проблемні ситуації в сучасному виробництві. Слід також зазначити, що важливу роль у розвитку творчої активності студентів відіграє викладач-тьютор професійних дисциплін, який повинен розробити дистанційний курс та провести професійну підготовку для виявлення та розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців та сприяння їх творчій діяльності. Тож насамперед професіоналізм викладача-тьютора, а саме фахово сформульована та обґрунтована постановка творчих завдань сприятиме розвитку креативності студентів. Такі завдання стимулюватимуть творчу активність, а отже, підвищуватимуть ефективність майбутньої професійної діяльності.

Отже, теоретичний аналіз допоміг нам з'ясувати, що розвиток творчої активності студентів вищих навчальних закладів у дистанційному навчанні повинен бути методологічно обґрунтованим й цілеспрямованим творчим процесом пошуку знань та формування умінь студентів засобами дистанційної освіти, оскільки його основним завданням є формування творчої особистості, найкраще пристосованої до сучасних вимог.

При цьому ефективність та результативність названого процесу забезпечується в першу чергу логікою побудови змісту навчання та наповнення його творчими завданнями, здатності людини до самоорганізації та самовиховання, відповідних організаційних форм та прийомів. А рівень професіоналізму здобувачів буде залежати від того, як тьютор та студент будуть враховувати їх у своїй діяльності.

Висновки до розділу 1

До початку сутності твого потенціалу людині як фундаментальній науковій категорії слід підписувати інтегративну властивість цієї особистості, яка характеризує міру, можливостей проявити свою діяльність, виконуючи

свою діяльність. Творчий потенціал особистості, з одного боку, є важливою передумовою вашого творчого процесу, а з іншого - його результатом. І що більше людей усвідомлює свою особистість у власному житті, то багатшим є їх творчий потенціал, творчий спосіб життя набуває життєвих сил.

Ми з'ясували, що поняття «творчість» трактується як багатовимірне явище, на розвиток якого впливають інтелектуальні, особистісні й соціальні чинники. А «творча особистість» - це суб'єктивна характеристика людини, інтегративне особистісне утворення, зумовлене нейрофізіологічною будовою її мозку, особливостями когнітивної сфери, що визначає готовність до творчої самореалізації. Розглянуті наукові підходи щодо формування творчої особистості дозволяють констатувати, що особливості творчої особистості проявляються в характері, здібностях, психічних процесах та емоційній сфері.

Щодо визначених наукових підходів формування творчої особистості, то нами проаналізовано чотири основні концепції проблеми формування здатності до творчості. Перша констатує, що високий рівень інтелектуального розвитку передбачає високий рівень творчості, і навпаки. Суть другої концепції полягає у твердженні: немає творчих здібностей як таких. Основна ідея третього підходу полягає в тому, що творчість - це незалежний фактор, який не залежить від інтелекту. Ми схилиємося до трактування четвертої концепції, за якою творчість - це багатовимірне явище, яке містить як інтелектуальні, так і особисті та соціальні фактори.

Узагальнюючи різні визначення "творчих здібностей", розглядаючи структуру творчого потенціалу, ми дійшли висновку, що творчі здібності - це набуті особистістю індивідуально-психологічні особливості, що характеризуються здатністю до нестандартного, оригінального світогляду, високим рівнем інтелекту завдяки мотиваційній основі, достатньою пізнавальною активністю та гнучкістю психіки.

Процес створення людиною оригінальних, якісно нових матеріальних і духовних цінностей для задоволення особистісних і соціальних називають творчістю. Відповідно кожна людина має свій творчий потенціал і певний рівень розвитку творчого мислення.

Дистанційне навчання сприяє формуванню творчої та інтелектуально розвиненої особистості, здатної логічно мислити, вирішувати проблемні ситуації в сучасному виробництві. Слід також зазначити, що важливу роль у розвитку креативних студентів відіграє викладач-тьютор, який повинен розробити дистанційний курс та професійну підготовку для виявлення та розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців та сприяння їх творчій діяльності. Грамотно сформульована та обґрунтована постановка творчих завдань призводить до того, що здобувачі прагнуть їх розв'язати й знайти нові ідеї. Як результат, вони стимулюють та розвивають творчу активність, а отже, підвищують ефективність майбутньої професійної діяльності.

РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

2.1 Методика організації та проведення дослідницької роботи з формування творчої особистості засобами дистанційної освіти

Складність процесу моделювання розвитку творчого потенціалу здобувачів вищої освіти полягає також у тому, що модель повинна характеризуватися цілісністю, поетапністю упровадження та динамічністю. Реалізація розробленої моделі розвитку творчого потенціалу відбувалась у процесі удосконалення змісту та педагогічних умов професійної підготовки здобувачів вищої школи в умовах дистанційної освіти.

Впровадження відбувалось протягом 2020 рр. Формувальний етап експерименту проведено на базі «Вінницького інституту університету «Україна».

Мета дослідницької роботи: діагностувати педагогічні умови розвитку творчих здібностей здобувачів вищої школи засобами дистанційної освіти.

Завдання дослідницької роботи:

1. Визначити освітні програми щодо програми дослідження.
2. Вивчити педагогічні умови розвитку творчих здібностей здобувачів вищої школи засобами дистанційної освіти.
3. Вивчити моделі та систему організації творчої діяльності студентів у дистанційному режимі навчання.
4. Зробити висновок щодо розвитку творчої особливості здобувачів вищої освіти в умовах дистанційної освіти.

Об'єктом дослідницької роботи є творчі здібності здобувачів вищої школи.

Предметом дослідження є педагогічні умови розвитку творчих здібностей здобувачів вищої школи засобами дистанційної освіти.

Дослідницька робота була проведена на згідно програми практики та методів дослідження.

Табл. 2.1 – Програма практики

№ з/п	Напрямки діяльності	Методи дослідження
1	І етап (підготовчий). Визначити освітні програми щодо програми дослідження.	Аналіз, синтез, узагальнення психолого-педагогічної літератури щодо процесу розвитку творчої особистості здобувачів вищої освіти в умовах дистанційної освіти.
2	ІІ етап (основний). Вивчення педагогічні умови розвитку творчих здібностей здобувачів вищої школи засобами дистанційної освіти.	Бесіда з викладачами, методистами закладу вищої освіти. «Діагностика процесу розвитку творчої особистості здобувачів вищої освіти в умовах дистанційної освіти».
3	ІІІ етап (підсумковий). Вивчити моделі та систему організації творчої діяльності студентів у дистанційному режимі навчання.	Аналіз розвитку творчої особистості здобувачів вищої освіти в умовах дистанційної освіти Зробити висновок щодо розвитку творчої особистості здобувачів вищої освіти в умовах дистанційної освіти

Опис практики.

1 етап – підготовчий

Практика проходила з 07.09.2020 по 18.09.2020 на базі «Вінницького інституту університету «Україна».

Перелік переваг дистанційного навчання, доведений дослідженнями, досить великий. Серед них можна виділити [4]:

1. Актуальність, що передбачає використання найсучасніших засобів для здобуття інформації, ІКТ та можливостей Інтернету.

2. Порівняно більші обсяги інформації, яку можна отримати в умовах дистанційного навчання у коротші строки.

3. Зручність, за якої кожен студент має можливість обрати власний ритм та режим отримання знань у комфортній для нього обстановці, що сприятливо вплине на сам процес навчання.

4. Індивідуалізація, що дає змогу кожному студенту узгодити навчання зі своїми потребами.

5. Доступність, що передбачає економію часу та коштів за рахунок використання навчальних приміщень та представлення вільного доступу до навчальних матеріалів.

6. Гнучкість, яка надає можливість викладати матеріал відповідно до рівня підготовки та базових знань студентів, створюючи додаткові сайти з необхідною інформацією та сайти, на яких студенти можуть обмінюватися інформацією, відповідаючи на запитання один одного та навчатися, навчаючи інших.

7. Відсутність географічних бар'єрів, за якої відпадає необхідність дорогого переїзду та проживання в інших країнах, а натомість надається можливість спілкування з викладачами та студентами по всьому світу без обмежень [14]. Безумовно, як і в кожній формі отримання знань, у дистанційній є і свої недоліки, але їх подолання стає можливим завдяки рокам практичного застосування цієї форми не лише як допоміжної та однієї з побічних, а як можливо рівної класичній формі здобуття освіти.

Зважаючи на викладене вище, ми можемо спрогнозувати певні тенденції розвитку дистанційного навчання, такі як збільшення кількості масових відкритих дистанційних курсів, розробка програм дистанційного навчання, інтеграція ІКТ у навчальний процес дистанційної освіти, комбінування переваг дистанційного навчання із класичною формою освіти, моніторинг досягнень вищих навчальних закладів не лише в межах України, а і в усьому світі і подальше використання корисного досвіду.

Побудова творчої діяльності в умовах дистанційного навчання в середній школі, як зазначає Г. О. Андріанов, може відбуватися за кількома моделями:

- діяльнісно-пізнавальна модель (види діяльності та навички, освоєні майбутніми фахівцями);
- комунікативна модель (взаємодія учасників тренінгу);
- модель управління (організаторські здібності учнів);
- інформаційно-змістовна модель (зміст курсів, програм);
- технічна модель дистанційного навчання;
- цільові та мотиваційні моделі;
- психологічна модель індивідуального дистанційного навчання;
- предметно-змістова модель продуктивної діяльності дистанційного студента.

Ці моделі поєднуються в систему організації творчої діяльності учнів у дистанційному навчанні.

Організація творчої діяльності з метою стимулювання та розвитку творчої активності студентів може здійснюватися в умовах дистанційного навчання на основі таких форм і методів: тематичні дистанційні проекти, телекомунікаційні проекти, курси, олімпіади, веб-конференції (вебінари) і т. д.

Вони є найбільш ефективними та реалістичними на сьогоднішній день.

2 етап - основний.

З метою вивчення процесу розвитку творчої особистості здобувачів вищої освіти в умовах дистанційної освіти ми провели заявний експеримент. На цьому етапі було проведено опитування викладачів, методистів та студентів.

Для визначення рівня розвитку творчих здібностей випускниками вищої школи в умовах дистанційного навчання ми провели дослідження, проведене на базі «Вінницького інституту Університету України»

Загалом дослідженням було охоплено 20 студентів навчального закладу. Вони були розділені на дві групи: експериментальну та контрольну (по 10 осіб у кожній).

Експеримент складався з трьох етапів:

Перший етап - констатуючий.

На цьому етапі була проведена діагностика рівня розвитку творчих здібностей претендентів в експериментальній та контрольній групах.

II етап - формування.

На цьому етапі проводились заняття з розвитку творчих здібностей учнів. На стадії формування експерименту заняття, передбачені навчальною програмою, проводились з контрольною групою. Заявники, що входили до цієї групи, не брали участі в експерименті з формування.

III стадія - контроль.

На цьому етапі проведено повторну діагностику рівня сформованості творчих здібностей претендентів в експериментальній та контрольній групах, проведено аналіз отриманих результатів.

Для проведення експерименту необхідний необхідний експериментальний апарат: критерії, показники, рівні сформованості творчих здібностей, набір відповідних методів (анкетування, інтерв'ю, інтерв'ю).

Таким чином, спочатку ми обґрунтовуємо вибір зазначеного діагностичного апарату, а потім характеризуємо стан актуалізації творчих здібностей в абітурієнтів, виходячи з цього.

Рівні сформованості творчих здібностей особистості розкриваються через певні ознаки - показники ступеня прояву творчих здібностей у спілкуванні, діяльності, поведінці тощо. При діагностиці цих ознак ми звернемо увагу на основні заздалегідь визначені критерії та показники творчих здібностей:

- когнітивно-когнітивні (наявність когнітивних проблем, емоційне залучення дитини до діяльності);

- емоційно-вольові (поява позитивних емоцій у процесі діяльності та стійкість інтересу до вирішення творчих завдань);

- мотиваційно-ціннісні (створення ситуацій успіху і успіху, цілеспрямованість діяльності, її завершення);

- діяльність-творча (ініціативність у творчості, прояв рівнів творчої активності та наполегливості, ступінь ініціативності дитини).

1. На основі обраних критеріїв, а також для аналітичної обробки результатів досліджень та пошуку кількісних показників було виділено три рівні розвитку творчих здібностей: низький, середній.

2. Низький рівень - не проявляйте ініціативи та самостійності в процесі виконання завдань, втрачайте до них інтерес у разі виникнення труднощів і виявляйте негативні емоції (розчарування, запізнення); вимагати поетапного пояснення умов завдання, демонстрації того, як використовувати ту чи іншу готову модель, допомоги доглядача.

3. Середній рівень - це більший ступінь самостійності у вирішенні завдання та пошуку способу його виконання. Зазнаючи труднощів у виконанні заповнення, студенти не втягують емоційне до викладання їх, а зв'язуються за допомогу, задають запитання для уточнення умов виконання та його відпимаючого життя, що виконує свою діяльність, що виконує свою діяльність. позв'язування ставить завдання.

4. Високий рівень - прояв ініціативи, самостійності, зацікавленості та бажання вирішувати творчі завдання. У разі ускладнень заявники не

відволікаються, виявляють наполегливість та наполегливість у досягненні результату, що приносить задоволення, задоволення та гордість за досягнення.

5. Однією з основних процедур виявлення творчих здібностей є опитування куратора. Обговорено просту та об'єктивну процедуру експертного опитування куратора щодо рівня творчих здібностей його учнів.

6. В результаті цього опитування, за словами вчителя, було встановлено, що 3 людини мають низький рівень розвитку творчих здібностей, 3 - високий, 14 - середній.

7. Для діагностики ми будемо використовувати тест Гілфопа. У нашому дослідженні ми розглядаємо такі факти, встановлені в дослідженні Гілфорда:

8. 1. Швидкість (продуктивність) - цей фактор характеризує швидкість творчого мислення і визначається загальною кількістю відповідей.

9. 2. Гнучкість - фактор характеризує гнучкість творчого мислення, здатність швидко перемикається і визначається кількістю відповідей.

10. 3. Оригінальність - фактор характеризує оригінальність, оригінальність вашого творчого мислення, незвичний підхід до вирішення проблеми і визначається кількістю відповідей.

11. 4. Точність - фактор, що характеризує гармонію, логіку творчого мислення, вибір адекватного рішення, що відповідає меті. Відзначимо кілька моментів, пов'язаних із процедурою проведення тестів. Тести можна проводити як індивідуально так і в групі.

В інструкції, яка подається у довільній формі, ми просимо випробовуваних запропонувати якомога більше різних відповідей на наші запитання, показати свій гумор та фантазію, намагатися думати, а не думати. Процедура займає близько 40 хвилин.

З студентами дистанційного навчання процедура проводиться в індивідуальній формі. З іншими робота з тестами проводиться в груповій формі (проведення також в індивідуальному).

Слід зазначити, що підтест 1 (слово або вираз) має дві модифікації, одна модифікація слова - призначена для осіб на дистанційному навчанні, інша - вираз - для навчання.

В результаті діагностики ми виявили, що 38% людей знаходились на низькому (репродуктивно-імітаційному) рівні розвитку пізнавальних інтересів.

На середньому (пошуковому та виконавчому) рівні пізнавальних інтересів було 58% учнів.

Ця група характеризувалася більшим ступенем самостійності у вирішенні завдань та пошуку способу їх виконання.

Найменша кількість людей, 4%, були на високому (пошуковому та продуктивному) рівні пізнавальних інтересів.

Показники рівня сформованості творчих здібностей на констатуючому етапі експерименту наведені в таблиці 2.1, а відсоткові результати – у таблиці 2.2:

Таблиця 2.2 - Показники рівня сформованості творчих здібностей у здобувачів ВНЗ

Група	Рівні												
	Когнітивно-пізнавальний (наявність пізнавальних питань, емоційна замученість дитини у діяльність)				Мотиваційно-ціннісний (створення ситуацій успіху і радості, цілеспрямованість діяльності, її завершеність)				Емоційно-вольовий (прояв позитивних емоцій у процесі діяльності, тривалість і стійкість інтересу до вирішення творчих завдань)			Діяльнісно-творчий (ініціативність у пізнанні, прояв рівнів творчої діяльності та наполегливості, ступінь ініціативності дитини)	
	Н	С	В	Н	С	В	Н	С	В	Н	С	В	
Експериментальна група	5	14	1	4	15	1	4	14	2	3	16	1	
Контрольна група	1	16	3	-	13	7	1	14	5	2	15	3	

В результаті роботи, проведеної на констатуючому етапі експерименту, було встановлено, що 30% усіх випробовуваних мають низький рівень сформованості пізнавальних інтересів, виходячи з чотирьох критеріїв, визначених на початку експерименту.

Таблиця 2.3 – Відсоткове відношення показників рівня сформованості творчих здібностей

Критерії та показники	Рівні		
	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Когнітивно-пізнавальний (наявність пізнавальних питань, емоційна замученість у діяльність)			
КГ	30%	65%	5%
ЕГ	25%	65%	10%
Мотиваційно-ціннісний (створення ситуацій успіху і радості, цілеспрямованість діяльності, її завершеність)			
КГ	49%	31%	20%
ЕГ	44%	33%	23%
Емоційно-вольовий (прояв позитивних емоцій у процесі діяльності, тривалість і стійкість інтересу до вирішення творчих завдань)			
КГ	65%	33%	2%
ЕГ	69%	31%	-
Діяльнісно-творчий (ініціативність у пізнанні, прояв рівнів творчої діяльності та наполегливості, ступінь ініціативності дитини)			
КГ	32%	58%	10%
ЕГ	25%	53%	22%

57% випробовуваних показали середній рівень. Лише 13% людей мають високий рівень пізнавальних інтересів. Отримані результати дозволяють зробити висновок, що більшість випробовуваних мають низький та середній рівень пізнавальних інтересів, що свідчить про необхідність їх розвитку.

Після занять ми повторно діагностували рівень сформованості творчих здібностей у студентів дистанційного навчання та звичайного класу. У контрольній групі (КГ), де проводились традиційні заняття, істотних змін у когнітивній сфері за рівнем розвитку творчих здібностей не відбулося: кількість учнів із низьким рівнем від 30% (6 осіб) до 29% (3 особи); кількість студентів із середнім рівнем зросла з 66% людей (13 осіб) до 80% людей (12 осіб); кількість людей з високим рівнем розвитку семантичного показника пізнавальних інтересів залишилася незмінною - 10% (2 людини).

В експериментальній групі (ЕГ), де заняття проводились за певною програмою, відбулися суттєві зміни в рівні розвитку пізнавальної сфери творчих здібностей. Низький рівень розвитку творчих здібностей з 25% (5 осіб) знизився до 5% (1 людина). Середній рівень знизився з 65% (13 осіб) до 35% (7 осіб), а високий рівень зріс з 10% (2 людини) до 60% (12 осіб).

Порівнюючи результати мотиваційної сфери, можна сказати, що в КГ суттєвих змін у рівні розвитку творчих здібностей не відбулося. Кількість дітей з низьким рівнем від 49% (6 осіб) до 39% (3 людини). Середній рівень змішався від 31% (13 осіб) до 41% (12 осіб). Високий рівень залишився незмінним - 20% (2 людини).

У рівні розвитку мотиваційної сфери творчих здібностей в ЕГ відбулися суттєві зміни. Низький рівень розвитку творчих здібностей знизився з 44% (5 осіб) до 7% (1 людина). Середній рівень зріс з 33% (3 людини) до 57% (7 осіб), високий рівень зріс з 23% (2 людини) до 36% (12 осіб).

Порівнюючи результати емоційно-вольової сфери в КГ, істотних змін у рівні розвитку творчих здібностей не відбулось: низький рівень від 65% (6 осіб) до 22% (3 людини); середній - від 33% (13 осіб) до 68% (12 осіб); високий - 10%.

У ЕГ низький рівень знизився з 69% дітей (5 осіб) до 15% (1 людина); середній рівень - від 31% (13 осіб) до 45% (17 осіб); високий рівень піднявся до 40%.

Порівнюючи результати творчої сфери в КГ, низький рівень змінився з 32% (6 осіб) до 40% (8 осіб). Середній рівень від 58% (13 осіб) до 50% (10 осіб). Високий рівень не змінився - 10% (2 людини)

У ЕГ низький рівень знизився з 25% (5 осіб) до 6% (1 людина). Середній рівень - від 53% (13 осіб) до 34% (7 осіб). Високий рівень зріс з 22% (2 людини) до 70% (12 осіб).

Експеримент дозволяє зробити висновок, що творчі здібності мають свою зону найближчого розвитку і формуються під впливом учителя під час занять, пропонованих програмою.

Результати діагностики творчих здібностей на констатуючому та контрольному етапах дослідження представлені в таблиці 2.3. та 2.4.

3 етап – підсумковий.

Таким чином, під час цілеспрямованої роботи більшість претендентів відзначали збільшення творчої активності, розширення та поглиблення творчих здібностей, бажання та здатності вчитися та творити. Заняття будувались таким чином, щоб різні аспекти знань отримували логічно та послідовно.

Експериментально доведено, що такі елементи творчих здібностей, як прагнення подолати труднощі при виконанні завдань, пошук шляхів вирішення проблем, зосередженість на об'єкті діяльності, ентузіазм, активність, самостійність у застосуванні цієї програми в творчому процесі є формуються набагато швидше.

Табл.2.4- Діагностики творчих здібностей у дітей на констатуючому етапі дослідження

Критерії та показники	Констатуючий Рівень		
Когнітивно-пізнавальний (наявність пізнавальних питань, емоційна замученість у діяльність)	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
КГ	30%	65%	5%
ЕГ	25%	65%	10%
Мотиваційно-ціннісний (створення ситуацій успіху і радості, цілеспрямованість діяльності, її завершеність)	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
КГ	49%	31%	20%
ЕГ	44%	33%	23%
Емоційно-вольовий (прояв позитивних емоцій у процесі діяльності, тривалість і стійкість інтересу до вирішення творчих завдань)	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
КГ	65%	33%	2%
ЕГ	69%	31%	-
Діяльнісно-творчий (ініціативність у пізнанні, прояв рівнів творчої діяльності та наполегливості, ступінь ініціативності)	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
КГ	32%	58%	10%
ЕГ	25%	53%	22%

Також були досягнуті цілі та завдання цієї програми: розвиток пам'яті, мислення, сприйняття, уяви, уваги учнів; сформовані навички активного творчого пошуку; розвиток мотиваційно-орієнтованого пошуку нестандартних рішень; формування позитивних емоцій у процесі діяльності; прояв творчої активності та ініціативи.

Таким чином, результати дослідження говорять про те, що запропонований метод розвитку творчих здібностей є ефективним і позитивно впливає на процес формування творчого потенціалу особистості.

Позитивні результати, отримані в ході експериментальної роботи, дозволили зробити наступні висновки:

Табл. 2.5 - Діагностики творчих здібностей на контрольному етапі дослідження

Критерії та показники	Контрольний рівень		
	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Когнітивно-пізнавальний (наявність пізнавальних питань, емоційна замученість у діяльність)			
КГ	29%	66%	5%
ЕГ	5%	35%	60%
Мотиваційно-ціннісний (створення ситуацій успіху і радості, цілеспрямованість діяльності, її завершеність)			
КГ	39%	41%	20%
ЕГ	7%	57%	36%
Емоційно-вольовий (прояв позитивних емоцій у процесі діяльності, тривалість і стійкість інтересу до вирішення творчих завдань)			
КГ	22%	68%	10%
ЕГ	15%	45%	40%
Діяльнісно-творчий (ініціативність у пізнанні, прояв рівнів творчої діяльності та наполегливості, ступінь ініціативності)			
КГ	40%	50%	10%
ЕГ	6%	24%	70%

Розвиток творчих здібностей є актуальною проблемою педагогічної теорії та практики. В умовах глибоких і динамічних змін, що відбуваються в суспільстві, зростання вимог до навчального процесу вищої школи, проблема вдосконалення методів навчання вимагає послідовного рішення.

Встановлено, що творчі здібності розвиваються лише у відповідних умовах життя та діяльності, в процесі засвоєння та творчого застосування знань, умінь та навичок.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виділити основні структурні компоненти творчих здібностей особистості: мотиваційно-творча активність та спрямованість, інтелектуальні властивості, інтелектуальні та евристичні здібності, світоглядні та моральні якості, здатність до самоврядування, комунікативні, естетичні, індивідуальні особливості.

У роботі розроблені показники рівня розвитку творчих здібностей здобувачів університету.

Серед основних показників ми включаємо:

- здатність планувати та організовувати свою навчально-пізнавальну діяльність; наявність творчого інтересу, допитливості;
- здатність висувати гіпотези, оригінальні ідеї;
- навички виконання різноманітних творчих завдань;
- здатність виявляти найбільш значущі елементи діяльності;
- здатність класифікувати необхідний матеріал, аналізувати, синтезувати, аргументувати, логічно, альтернативно мислити; розвинена фантазія, фантазія; перенесення загальних трудових навичок у конкретні умови творчої діяльності;
- ступінь відповідності творчого розвитку умовам навчального завдання.

У процесі констатації експерименту були визначені основні рівні розвитку творчих здібностей претендентів: високий, середній, низький. Було

встановлено, що більшість людей на регулярній формі навчання мають низький рівень розвитку творчих здібностей, тоді як ті, хто навчається на дистанційному навчанні, показали високі результати.

Розвиток творчих здібностей школярів стає ефективним лише за умови відповідного педагогічного та методичного забезпечення.

У процесі науково-педагогічних досліджень експериментально перевірялись експериментальні умови, що забезпечують ефективність процесу розвитку творчих здібностей. До таких умов належать психолого-педагогічні та організаційно-методичні.

2.2 Педагогічні умови розвитку творчої особистості здобувачів вищої школи засобами дистанційної освіти

Необхідною складовою реалізації програми розвитку творчого потенціалу здобувачів вищої школи засобами дистанційної освіти у процесі професійної підготовки є створення відповідних педагогічних умов. Під умовами слід розуміти чинники, котрі роблять можливими наявність того чи іншого предмету, стану чи процесу, тобто те, від чого залежить існування того чи іншого явища.

Педагогічні умови успішного розвитку творчого потенціалу здобувачів вищої школи визначають вимоги до професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Загалом умови розвитку творчих якостей особистості, у тому числі і творчого потенціалу, виділені педагогами та психологами можна виділити у декілька груп: організаційні, методичні, психолого-педагогічні, технологічні.

Так С. Сисоєва виділяє такі психолого-педагогічні умови творчого розвитку особистості здобувачів вищої школи: забезпечення реалізації студентами їх творчих ресурсів та можливостей у навчальному процесі внз: під час лекцій, на практичних заняттях, у процесі проходження практики, у

поза аудиторній роботі тощо; сприяння самовизначенню кожного студента через створення ситуації вільного вибору; залучення студентів до різних видів громадської діяльності; створення атмосфери творчості, партнерства та співробітництва у студентському колективі; демократичний стиль спілкування між студентами і викладачами; створення умов для професійно-педагогічної самореалізації студентів під час дозвілля; сприяння підвищенню загального культурного рівня студентів; позитивне оцінювання творчої навчальної та практичної діяльності студентів; забезпечення матеріально-технічної бази навчально-виховного процесу [83, с. 218-219].

Як бачимо, для успішної професійної підготовки до творчої педагогічної роботи необхідним є забезпечення участі студентів у різних видах діяльності, як під час навчання, так і у проведенні вільного часу. При цьому, цей процес вимагає кваліфікованого супроводу з боку викладачів та активної їх співпраці зі студентами.

Схожим є підхід О. Попової, на думку якої, ефективний розвиток творчого потенціалу майбутнього інженера залежить від забезпечення таких педагогічних умов, як: духовно-творчого збагачення педагогічного процесу ВНЗ [81, с. 15].

Р. Серьожникова вважає, що формування творчого педагогічного потенціалу буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови: науково-методичне забезпечення професійно-творчого становлення майбутніх фахівців; креативне управління процесом навчання студентів; наявність креативного освітнього середовища; оптимальність комплексу організаційно-методичних засобів, спрямованих на розвиток суб'єктної активності і педагогічної рефлексії майбутнього викладача [69, с. 10].

Так, основною відмінністю у підході дослідниці є організація креативного освітнього середовища для професійної підготовки до творчої педагогічної діяльності. Відмінність виділених С. Єфіменко умов полягає, що окрім створення інтелектуально-творчого середовища у вищому навчальному

закладі дослідниця наголошує на важливості психологопедагогічного забезпечення майбутньої професійної діяльності та мотивації пізнавальної діяльності [4].

Основні положення гіпотези С. Хмельковської полягають у тому, що процес професійнопедагогічної підготовки творчих педагогів буде більш ефективним, якщо: забезпечити професіоналізацію занять з практики студентів на початковому етапі навчання; залучити студентів до практичних заняттях [91, с. 7].

Так, не можна залишити поза увагою при виділенні педагогічних умов самостійної творчої практичної діяльності студентів, і не тільки під час практики, а й у процесі аудиторного навчання та написання випускної наукової роботи. Проаналізувавши підходи вчених за останнє десятиліття до виділення умов формування та розвитку творчого потенціалу майбутнього педагога, можна виділити низку узагальнених, таких як: використання у процесі навчання завдань творчого характеру, розвиваючий характер навчального матеріалу, перевага пошуково-дослідницької діяльності над репродуктивною, тобто поєднання теоретичної підготовки із практичним застосуванням знань, умінь і навичок; забезпечення самостійності та активності студентів у пошуку оригінальних та альтернативних шляхів розв'язання педагогічних проблем; забезпечення індивідуального підходу в організації навчально-пізнавальної діяльності студентів; забезпечення відповідного супроводу творчої діяльності студентів з боку викладачів.

Отже, ми виділяємо такі основні *педагогічні умови* розвитку творчого потенціалу студентів засобами дистанційної освіти, пов'язані з організацією та методичним забезпеченням: науково-методичне забезпечення творчої діяльності студентів у процесі навчання на дистанційних платформах; забезпечення кваліфікованого творчого супроводу професійно-особистісного становлення та розвитку студента викладачем-тьютором; організація творчого освітнього середовища за допомогою креативних фахових завдань;

стимулювання та активізація самовизначення та самореалізації студентів у процесі науково-дослідної та самостійної практичної творчої діяльності студентів засобами дистанційної освіти.

Науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу повинно в першу чергу бути спрямоване на розвиток творчої особистості, а отже необхідно переглянути його зміст та основні складові у контексті розвитку творчого потенціалу [5].

До них О. Гулай відносить: концептуальні засади викладання навчальних дисциплін у вищому навчальному закладі (навчальні програми, інформаційне забезпечення, законодавчі та інструктивні документи); теоретичну складову навчальних дисциплін (матеріал, котрий міститься у лекціях, необхідній літературі для опрацювання, наочних матеріалах); практичну складову (плани практичних і семінарських занять, методичні вказівки, збірники творчих завдань і вправ, педагогічних задач); складову для самостійної роботи студентів (тематика проектів для наукових досліджень, різноманітні пояснення та приклади розв'язання проблемних завдань, завдання для самоперевірки та індивідуальні завдання для поглибленого вивчення дисциплін, довідкові матеріали); засоби контролю знань [13].

Науковці визнають вплив спадковості у розвитку творчої особистості, але й наголошують на важливості соціальних і, зокрема, педагогічних факторів у формуванні творчого обдарування особистості.

Наприклад, О. Сисоєва зазначає, що розвиток творчих здібностей учнів передбачає цілеспрямовану, науково обгрунтовану побудову змісту навчання, його дидактичну підтримку, форми контролю та методи стимулювання творчої навчальної діяльності учнів [83, с. 111].

Тож у розвитку творчої особистості студента потрібно враховувати такі фактори: генетичне успадкування схильностей, особливості соціального й предметного середовища, характеру діяльності та міжособистісної взаємодії з

іншими, змісту, форм і методів освітнього процесу, психологічний мікроклімат, сімейне виховання, стиль педагогічного спілкування тощо.

Визначаючи педагогічні умови для розвитку творчих здібностей особистості, важливо враховувати вікові особливості її формування, оскільки останні мають суттєвий вплив на формування творчого потенціалу та вимагають адекватних педагогічних підходів. Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що діти молодшого шкільного віку мають особливості, які суттєво впливають на розвиток їх творчих здібностей. Цей вік, на думку багатьох психологів та педагогів, є сприятливим періодом для формування творчого потенціалу особистості [5].

Відповідно до ідей сучасної психології, однією з умов розвитку творчих здібностей особистості є створення максимально вільного середовища, що дозволяє актуалізувати творче самовираження.

Зокрема, В. Шадриков вважає, що «здібності розкриваються насамперед тоді, коли є свобода діяльності, свобода у виборі самої діяльності, свобода у формах її здійснення, у можливості творчості» [96, с. 4].

В. Дружинін зазначає, що творчі та "інтелектуальні здібності людини в повній мірі проявляються лише тоді, коли вона є суб'єктом вибору - вона вибирає завдання, яке потрібно вирішити. Нав'язування завдань призводить до того, що людина, мотивована мотивацією соціальних схвалення, "включає" лише ... "інтелектуальні" навички "[30, с. 135].

На думку Г. Ожиганової, «діти вдаються до творчої поведінки у вільній, нерегульованій ситуації» [66, с. 83]. Загалом, дослідник акцентує увагу на таких параметрах освітнього середовища, сприятливих для прояву та формування дитячої творчості, як: представлення зразків творчої поведінки значущого дорослого (вчителя), наявність вільної ситуації, позитивна емоційна залученість до творчих робота, відстрочені прояви творчості.

Тому в процесі організації навчальної діяльності в контексті дистанційної освіти учнів не слід змушувати виконувати завдання, суворо обмежувати свою діяльність часовими рамками, певними суворими вказівками, нав'язувати певний алгоритм дій.

Навпаки, важливо, щоб студенти самостійно придумували завдання, обираючи форму та способи реалізації своєї ідеї: літературні (оповідання, вірш, жарт тощо), мистецькі (малюнок, на яких слід писати оповідання, вірш; картина-загадка, ілюстрації до літературних творів тощо), пластика (пазл-пантоміма та ін.), графіка (кросворди, пазли, шаради тощо). Важливо, щоб викладач дозволяв студентам спостерігати за творчим процесом, демонструючи творчу поведінку, створюючи різноманітні творчі вироби в їх присутності. У такій ситуації створюються сприятливі умови не тільки для прояву, а й для формування творчої поведінки студентів.

За даними психолого-педагогічних досліджень, потенціал розвитку освітнього середовища суттєво залежить від того, наскільки воно стимулює суб'єктивну активність особистості, забезпечує прояв її самостійності та індивідуальності [18, с. 5]. Тож повна регламентація діяльності, яка не допускає жодних проявів самостійності та ініціативи, гальмує творчу активність, перешкоджає розвитку творчого потенціалу студентів.

Більшість дослідників вважають найбільш ефективним з точки зору забезпечення сприятливих умов для розвитку особистості та розвитку творчого потенціалу студентів стиль педагогічного спілкування, що відповідає діалогічній, предметно-предметній стратегії, яка передбачає:

- сприйняття студента як психологічно рівного партнера;
- Безумовно позитивне ставлення до студентів та віра в їх потенційну творчість можливості;
- особиста відкритість та довіра;
- готовність до взаєморозуміння та творчої співпраці;

- надання студентам свободи вибору, права на власну позицію [22, с. 78].

Визначені умови є основою функціональної моделі розвитку творчих здібностей студентів, яка містить три блоки (цільовий, оперативний, дієво-результативний) і всебічно відображає мету, умови, методи, етапи та рівні розвитку творчих здібностей студентів за дистанційного навчання. Ми припускаємо, що модель функціонуватиме за таких педагогічних умов (Рис. 2.1):

1. Дистанційні платформи є складовою цілісного освітнього середовища, а залучення студентів до нього сприятиме вираженню індивідуальних нахилів студентів та надасть широкі можливості для стимулювання, вираження та розвитку їхньої творчої діяльності.

2. Предметний компонент дистанційного навчання для стимулювання вираження та розвитку творчих здібностей студентів повинен відповідати таким вимогам, як складність та неоднорідність, гнучкість та мінливість, індивідуалізація та автентичність середовища, взаємозв'язок функціональних сфер.

Соціально-психологічна складова освітнього середовища повинна забезпечувати студентам: свободу творчого самовираження; взаєморозуміння та задоволення взаємовідносинами всіх суб'єктів навчально-виховного процесу; позитивна емоційна залученість до творчої діяльності.

Організація спільної творчої діяльності викладачів та студентів як послідовна зміна форм соціальної взаємодії (вступ; активність; розподілена діяльність; імітаційна діяльність; підтримана діяльність; саморегульована діяльність; самомотивована діяльність; самоорганізована діяльність; творче партнерство) , розгортання в логіці викладачів перед студентами при виконанні творчих завдань до послідовного підвищення саморегуляції учнів та формування здатності до самостійної творчої діяльності.

Рис. 2.1. Функціональна модель розвитку творчих здібностей студентів у процесі дистанційного навчання [86].

Організація навчальної взаємодії зі студентами на основі діалогічного підходу, що включає: сприйняття студента як рівноправного партнера у творчій діяльності; безумовно позитивне ставлення, повага до студентів та

віра в їх потенціал; особиста відкритість та довіра; готовність до взаєморозуміння та творчої співпраці; надання студентам свободи вибору, права на власну позицію.

4. Використання системи творчих завдань, які диференційовані за критеріями проблеми, методу, результату та забезпечують включення учнів до особистої та творчої дослідницької діяльності.

На наш погляд, дистанційне навчання студентів повинно базуватися на розроблених електронних курсах з цього предмету. Існує три умови існування дистанційного навчання:

- наявність якісних дистанційних курсів, розроблених відповідно до вимог ОУР;
- забезпечення доступу до глобальної мережі Інтернет та логістики для онлайн-навчання [96, с. 4].;
- укомплектування процесу дистанційного навчання на всіх етапах навчання (організаційний, базовий (період навчання), заключний).

Піонером застосування дистанційного навчання (ДН) в Україні став Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», який одним із перших у нашій державі взяв на себе місію впровадження дистанційного навчання в регіонах України. Більше 10 тисяч випускників Університету «Україна», в рамках експерименту, навчалися дистанційно.

Забезпечення високої якості навчання з використанням дистанційних технологій досягається за рахунок:

1. високого професійного рівня викладацького складу університету;
2. застосування новітніх технологій навчання;
3. сучасного технічного та програмного забезпечення;
4. ефективної організації навчального процесу.

Для проведення лекційних та практичних занять в режимі on-line використовуються сучасний комп'ютерний центр та аудіовідеостудія «ТАЛАН-Студіо». Використання цієї системи забезпечується локальною

мережею Університету. Портал дистанційного навчання доступний для користувачів 24 години на добу з будь-якої точки світу.

В Університеті система дистанційного навчання передбачає кілька категорій слухачів:

- студенти Університету «Україна»;
- слухачі окремих навчальних курсів з підвищення кваліфікації;
- учні старших класів, що готуються до вступу у вищі навчальні заклади (абітурієнти);
- особи, які бажають отримати освіту, незалежно від віку та місця проживання;
- вільні слухачі.

Університет «Україна» – це потужний сучасний навчальний заклад, який має філії у більшості областей України. Студентам університету, які обирають для себе дистанційне навчання, але не мають комп'ютера або доступу до мережі Інтернет, надається можливість скористатися технічними засобами регіональних дистанційних центрів, найближчих до місця проживання чи роботи.

Учасники навчального процесу з використанням дистанційних технологій в Університеті «Україна» мають безліч можливостей та пріоритетів, серед яких:

- індивідуальний навчальний план та графік навчання;
- власний online консультант;
- найкращі світові методики викладання та навчання;
- об'єктивність оцінювання знань;
- кожен студент має доступ до: електронних навчальних курсів європейського рівня, відеолекцій та відеоконференцій, інтерактивної навчальної карти;

- можливість навчання на двох спеціальностях паралельно або за програмою спільного навчання та отримання диплому європейського зразка польського, німецького університетів тощо.

Із досвіду роботи по створенню дистанційних курсів в університеті «Україна» навчання відбувається із використанням платформи дистанційного навчання Moodle (модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище), де розміщено понад 1500 дистанційних курсів. Типовий дистанційний курс містить: методичні рекомендації щодо вивчення курсу, теоретичний матеріал, практикум для відпрацювання умінь і навичок застосування теоретичних знань, довідковий матеріал, необхідні посилання, ключові слова, тезаурус або глосарій, систему діагностики та контролю знань.

Платформа дистанційного навчання Moodle відповідає особливій філософії навчання, яку коротко називають "педагогікою соціального конструкціонізму" (social constructionist pedagogy). Суть її полягає у тому, що викладач перестає бути просто "джерелом знань" і перетворюється на режисера навчального процесу, орієнтуючись на індивідуальні потреби особистості, одночасно з цим направляючи дискусії і діяльність студентів на досягнення загальних навчальних цілей.

Працювати у віртуальному навчальному середовищі Moodle легко і просто, оскільки при проектуванні Moodle особлива увага приділялася таким принципам:

- просування педагогіки соціального конструкціонізму (співпраця, активне навчання, критична рефлексія і т.д.);
- підтримка різних підходів до навчання: дистанційне, змішане, очне;
- простий, інтуїтивно зрозумілий, ефективний, крос-платформенний інтерфейс у вікні браузера;
- сумісність із більшістю баз даних, які широко використовуються;

- список курсів містить описи та інструкції, зрозумілі для користувачів будь-якого рівня обізнаності з комп'ютерними технологіями;
- курси структуруються за категоріями, що є зручним для пошуку;
- один сайт може містити тисячі курсів;
- серйозна увага приділяється питанням безпеки та захисту інформації.

Практичні роботи. Для кожної роботи визначаються мета, завдання, що забезпечують формування вмінь та навичок, необхідних для засвоєння теми, надання методичних рекомендацій щодо їх виконання, інструкція щодо форми подання результатів виконаної роботи, критерії оцінки. Після перевірки

оцінки завдань відображаються в електронному журналі на сторінці ENC.

3. Завдання для самостійної роботи. Близько 70% завдань під час вивчення кожної дисципліни відводиться на самостійне вивчення.

4. Модульне управління. Для оцінки знань, умінь та навичок, набутих під час вивчення кожного модуля курсу, за допомогою контрольних питань використовуються індивідуальні завдання, тести та опитування [96, с. 4].

5. Підсумковий контроль. Успішне проектування дистанційного курсу з урахуванням науково-методичних, психолого-педагогічних та матеріально-технічних умов забезпечить розробку ефективного дистанційного курсу.

Перелік курсів, доступних для вивчення за дистанційною технологією, подано на сайті Інтернет-супроводу навчального процесу.

На сайті Інтернет-супроводу навчального процесу доступ до ресурсів кожного навчального курсу (дисципліни) регулюється його викладачем. Він може дозволити входити у свій курс гостям (тобто анонімним користувачам без реєстрації, або тим, хто ідентифікував себе, але не має у даному курсі прав студента), або ж дозволити доступ до курсу лише своїм студентам.

Щоб набути прав студента, треба, по-перше, зареєструватися на сайті і, по-друге, зайти на потрібний вам курс під своїм іменем і ввести там надане викладачем кодове слово (своєрідний пароль). Це треба зробити одноразово, а не при кожному вході на сайт.

Навчальний процес із використанням дистанційних технологій здійснюється за затвердженими навчальними планами. Термін встановлюється залежно від індивідуальної підготовки слухача (студента).

План є необхідною умовою досягнення мети дистанційного навчання та визначає перелік і обсяг навчального матеріалу. Зміст плану розробляється відповідно до освітньо-кваліфікаційних характеристик.

Навчальні плани формуються за модульною структурою. Зміст навчального матеріалу поділяється на навчальні модулі як логічно завершені одиниці навчальної інформації.

Підготовка фахівців за дистанційною формою навчання здійснюється у три етапи:

I етап (очний/дистанційний) – настановча сесія;

II етап (дистанційний) – керована самостійна робота;

III етап (очний) – заключна сесія.

Основні види навчальних занять за дистанційною формою навчання: лекції, лабораторні, практичні, семінарські, індивідуальні заняття, консультації, конференції, дискусія в мережі, самопідготовка, вивчення теоретичного матеріалу.

Самостійна робота слухача (студента) є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом і складає більшу частину загального обсягу його навчального часу, відведеного для вивчення конкретного дистанційного курсу.

Основою більшості дистанційних курсів є текстові матеріали, однак, крім них студенту пропонуються інтерактивні матеріали, а формування

основного матеріалу із великою кількістю гіперпосилань роблять навчальний процес більш активним.

Контроль якості знань, умінь і навичок слухачів та студентів дистанційної форми навчання забезпечується шляхом проведення контрольних заходів, що реалізуються в очному та дистанційному режимах. Контрольні заходи включають вхідний, поточний та підсумковий контроль. Відсутність особистісного спілкування між викладачем та студентом зараз не є проблемою, оскільки існує безліч технологій та програм, які компенсують цей процес (електронна пошта, соціальні мережі, Skype тощо).

Дистанційна форма навчання і надалі «набиратиме обертів», адже багато країн ставляться до дистанційного навчання як до основного напрямку розвитку освіти.

Доступність освіти в Університеті «Україна» передбачає вступ на основі:

- конкурсу сертифікатів ЗНО з метою навчання за ліцензованими класичними програмами та отримання українського диплому державного зразка;
- внутрішнього тестування без сертифікатів ЗНО з метою навчання за інноваційними програмами і програмами бізнес-освіти та отримання двох дипломів – європейського зразка та Університету «Україна».

Окрім того, здобувачі працюють за індивідуальним навчальним планом та графіком, самостійно формуючи інтенсивність і термін навчання (від 1 року до 3). Кожен студент має власного on-line консультанта. заклад використовує найкращі світові методики викладання та навчання, тому здобувачам гарантовано об'єктивність оцінювання знань. Якість навчальних послуг забезпечує професорсько-викладацький склад університету, до якого входить 211 докторів наук та 864 кандидати наук.

У будь-який зручний для вас час, у будь-якому місці здобувачі мають доступ до: електронних навчальних курсів європейського рівня; електронних

бібліотечних ресурсів; відеолекцій та відеоконференцій; інтерактивної навчальної карти. Вони мають вибір навчатися:

- українською, англійською чи російською мовами;
- на двох спеціальностях одночасно;
- за міжнародними програмами з отриманням диплому європейського зразка університетів Польщі, Литви, Словаччини, Німеччини та інших країн.

У здобувачів є можливість отримати другу вищу освіту, пройти курси підвищення кваліфікації або короткотермінові курси.

Отже, розвиток творчої активності учнів у дистанційному навчанні повинен бути цілеспрямованим, методологічно обгрунтованим процесом, оскільки його основним завданням є формування творчої особистості, найкраще пристосованої до сучасних вимог. При цьому ефективність та результативність названого процесу забезпечується в першу чергу логікою побудови змісту навчання та наповнення його творчими завданнями, здатності людини до самоорганізації та самовиховання, відповідних організаційних форм та прийомів.

Однак є питання проектування методичної системи для навчальних завдань у різних моделях. Для ефективного впровадження форм дистанційного навчання в освітній процес загальноосвітніх шкіл необхідно перевірити дистанційні курси української мови та розробити методичні рекомендації щодо навчання студентів на дистанції.

Діагностика рівня сформованості творчих здібностей у студентів дистанційного навчання та регулярного навчання показала, що більшість студентів при регулярному денному навчанні мають низький рівень розвитку творчих здібностей, тоді як студенти, які перебувають у дистанційному навчанні, показали високі результати.

Висновки до розділу 2

У результаті проведеної роботи на постійній стадії етапу експерименту було встановлено, що 30% усіх досліджених мали низький рівень сформованості пізнавальних інтересів, що виявляються з чотирма критеріями, визначеними на початку експерименту.

57% досліджених показали середній рівень. Ще 13% осіб мають високий рівень сформованості пізнавальних інтересів. Отримані результати дозволяють зробити висновок, що більша частина досліджених має низький та середній рівні пізнавальних інтересів, що говорить про необхідність їх розвитку.

Після проведення занять ми повторно перевірили діагностику рівня сформованості творчих здібностей у студентів дистанційної форми навчання та звичайної урочної. У контрольній групі (КГ), де проводились традиційні заняття, не відбулося значних змін у значному рівні розвитку творчих здібностей: кількість студентів з низьким рівнем від 30% (6 чол.) До 29% (3 чол.); кількість студентів із середнім рівнем збільшилася від 66% осіб (13 чол.) до 80% осіб (12 чол.); Кількість осіб з високим рівнем розвитку змістового показника пізнавальних інтересів залишилося незмінним - 10% (2 чол.).

У експериментальній групі (ЕГ) проводились заняття за визначеною програмою відбулися істотні зміни у рівнях розвитку когнітивної сфери творчих здібностей. Низький рівень розвитку творчих здібностей з 25% (5 чол.) Зменшується до 5% (1 чол.). Середній рівень зменшується від 65% (13 чол.) До 35% (7 чол.), А високий рівень вмісту від 10% (2 чол.) До 60% (12 чол.).

Порівнюючи результати мотиваційної сфери, можна сказати, що у КГ значних змін не відбулося на рівні розвитку творчих здібностей. Кількість дітей з низьким рівнем від 49% (6 чол.) До 39% (3 чол.). Середній рівень

змінного рівня від 31% (13 чол.) До 41% (12 чол.). Високий рівень залишався незмінним - 20% (2 чол.).

Таким чином, наслідком дослідження є перехід до того, що запропонована методика розвитку творчих здібностей є ефективною та позитивно впливає на процес формування творчого потенціалу особистості.

Позитивні результати, які ми отримали в ході експериментальної роботи, дозволили дозволити нам зробити наступні висновки:

Встановлено, що творчі здібності розвиваються лише у відповідних умовах життя та діяльності, в процесі засвоєння та творчого застосування знань, вмісту та навігації.

У процесі постійного експерименту було визначено основні рівні розвитку творчих здібностей здобувачів: високий, середній, низький. Встановлене, що більша частина осіб звичайної форми навчання має низький рівень розвитку творчих здібностей, у той час як ті, які знаходяться на дистанційному навчанні показані високі результати.

Розвиток творчих здібностей студентів визначає ефективний характер лише за умови відповідного педагогічного та методичного забезпечення.

В процесі науково-педагогічного дослідження отримані дослідно-експериментальні перевірки педагогічних умов, що забезпечують результативність розвитку розвитку творчих здібностей. До таких умов віднесено психолого-педагогічні та організаційно-методичні.

Під час досвіду роботи по створенню дистанційних курсів в університеті «Україна» навчання відбувається із використанням платформ дистанційного навчання Moodle (модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище), встановлене понад 1500 дистанційних курсів. Типовий дистанційний курс містить: методичні рекомендації щодо вивчення курсу, теоретичний матеріал, практикум для передачі змісту та навігації застосування теоретичних знань, довідковий матеріал, необхідні посилання,

ключові слова, тезаурус або глосарій, систему діагностики та контролю знань.

Платформа дистанційного навчання Moodle відповідає за особливу філософію навчання, яку коротко називають "педагогічною соціальним конструкціонізмом" (social constructionist pedagogy). Зважаючи на це, тому, що викладач перетворює бути просто "джерелом знань" і перетворюється на режими навчального процесу, орієнтуючись на індивідуальних споживачів, одночасно з цим, створюючи дискусії та діяльність студентів для досягнення загальних навчальних курсів.

Таким чином, розвиток творчої активності студентів в умовах дистанційного навчання є цілеспрямованим, методологічно обґрунтованим процесом, оскільки його основною задачею є формування творчої особистості, максимально адаптована до вимог сучасності. До цієї ефективності та результативності названого процесу зводиться за всі логіка побудови змісту навчання та наповнення його творчими завданнями, здатність особистості до самоорганізації та самовіддачі, відповідні організаційні форми та прийоми.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, можна зробити такі узагальнення:

1) На основі результатів аналізу представлених підходів ми виявили, що особливості творчої особистості проявляються в характері, здібностях, психічних процесах та емоційній сфері. Ми з'ясували, що психологами розглядається чотири основні концепції проблеми формування здатності до творчості. Згідно з першою, високий рівень інтелектуального розвитку передбачає високий рівень творчості, і навпаки. Суть другої концепції полягає у твердженні, що творчих здібностей не існує. Основна ідея третього підходу полягає в тому, що творчість - це незалежний фактор, який не залежить від інтелекту. Четверта концепція розглядає творчість як багатовимірне явище, яке містить як інтелектуальні, так і особисті та соціальні фактори.

2) Розробка творчої структури особистості дозволила нам виокремити в ній на основі типологічних та індивідуальних психічних процесів творчий потенціал, досвід творчої діяльності і творчої спрямованості, сформованість ціннісних орієнтацій. Тож ми зупинилися на визначенні творчості як здатності людини, що виникає в процесі праці, створювати нову реальність із забезпеченого реальністю матеріалу, що задовольняє різноманітність соціальних потреб. Тому, узагальнюючи теоретичний матеріал про природу творчості, який представлений у різних підходах, висвітлюючи провідні позиції щодо творчої особистості та систематичний аналіз творчої психології, ми дійшли до необхідності застосування системного підходу до відповідної соціалізації особистості з високим рівнем творчого мислення.

3) Дистанційне навчання сприяє формуванню творчої та інтелектуально розвиненої особистості, здатної логічно мислити, вирішувати проблемні ситуації в сучасному виробництві. Слід також зазначити, що важливу роль у розвитку креативних студентів відіграє викладач-тьютор

професійних дисциплін, який повинен розробити дистанційний курс та професійну підготовку для виявлення та розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців та сприяння їх творчій діяльності. Грамотно сформульована та обґрунтована постановка творчих завдань призводить до того, що студенти прагнуть їх вирішити, знайти нові ідеї. Як результат, вони стимулюють та розвивають творчу активність, а отже, підвищують ефективність майбутньої професійної діяльності. Тож ми дійшли висновку, що розвиток творчої активності студентів вищих навчальних закладів у дистанційному навчанні повинен бути цілеспрямованим, методологічно обґрунтованим процесом, оскільки його основним завданням є формування творчої особистості, найкраще пристосованої до сучасних вимог.

4) В результаті проведеної роботи на установчому етапі експерименту було встановлено, що більшість випробовуваних мають низький та середній рівень пізнавальних інтересів, що свідчить про необхідність їх розвитку.

Після проведення занять ми повторно провели діагностику рівня сформованості творчих здібностей в студентів дистанційної форми навчання і звичайної урочної. У контрольній групі (КГ), де проводилися традиційні заняття не відбулося значних змін у когнітивній сфері рівня розвитку творчих здібностей, тоді як в експериментальній групі (ЕГ), де проводилися заняття за визначеною програмою (з використанням телекомунікаційних проєктів, вебінарів, розробкою творчих завдань різних рівнів) фаховим викладачем-тьютором, відбулися істотні зміни у рівнях розвитку когнітивної та мотиваційної сфери творчих здібностей.

Позитивні результати, що були отримані в ході експериментальної роботи, дозволили нам зробити наступні висновки:

а) розвиток творчої активності студентів у дистанційному навчанні повинен бути цілеспрямованим, методологічно обґрунтованим процесом, оскільки його основним завданням є формування творчої особистості, найкраще пристосованої до сучасних вимог. При цьому ефективність та

результативність названого процесу забезпечується в першу чергу логікою побудови змісту навчання та наповнення його творчими завданнями, здатності людини до самоорганізації та самовиховання, відповідних організаційних форм та прийомів;

б) для ефективного впровадження форм дистанційного навчання в освітній процес вищої школи необхідно розробити методичні рекомендації щодо навчання студентів на дистанції. Типовий дистанційний курс має містити: методичні рекомендації щодо вивчення курсу, теоретичний матеріал, практикум для відпрацювання умінь і навичок застосування теоретичних знань, довідковий матеріал, необхідні посилання, ключові слова, тезаурус або глосарій, систему діагностики та контролю знань.

5) На основі проведеного теоретичного аналізу джерел з пролеми і констатуючого експерименту, нами теоретично обгрунтовано такі педагогічні умови організації та забезпечення творчого розвитку особистості здобувачів вищої освіти: науково-методичне забезпечення творчої діяльності студентів у процесі навчання на дистанційних платформах; забезпечення кваліфікованого творчого супроводу професійно-особистісного становлення та розвитку студента викладачем-тьютором; організація творчого освітнього середовища за допомогою креативних фахових завдань; стимулювання та активізація самовизначення та самореалізації студентів у процесі науково-дослідної та самостійної практичної творчої діяльності студентів засобами дистанційної освіти.

Перспективні розвідки: для ефективного впровадження форм дистанційного навчання в освітньому процесі вищої школи необхідно провести апробацію дистанційних курсів та виробити методичні рекомендації щодо навчання студентів на відстані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзенк Г. Структура личности / пер. с англ. М. ; СПб. : КСП+ : Ювента, 2007. 464 с.
2. Алексеева М.А. Развитие творческого потенциала студентов в процессе обучения методике преподавания специальных дисциплин. Дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.08. Кострома, 2002. 181 с.
3. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития : в 2 ч. Казань : Изд. Казан. ун-та, 1996. Ч. 2. 567 с.
4. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: Основы педагогики творчества. Казань: Изд-во Казанского университета, 1988. 288 с.
5. Андрианова Г.А. Организация творческой деятельности учащихся в системе дистанционных олимпиад, проектов, курсов.URL: http://www.ict.edu.ru/vconf/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&d=light&id_sec=139&id_thesis=5345
6. Анохина Н. К. Социокультурные аспекты научного творчества В. И. Вернадского. Новокузнецк : Сиб. гос. индустр. ун-т, 2002. 171 с.
7. Аристотель. Метафизика. Соч. в 4-х т. Т. 1. М. : Мысль, 1976. 367 с.
8. Белая Н. Л. Формирование творческой активности студентов музыкально-педагогических факультетов педвузов в процессе индивидуального обучения : дисс. ...канд. пед. наук : спец. 13.00.01. К., 1985. 212 с.
9. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. К. : ІЗМН, 1998. 204 с.
10. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти.: Монографія. К.: Атіка, 2008. 684с.

11. Биков В. Ю., Кухаренко В. М., Сиротенко Н. Г., Рибалко О. В., Богачков Ю. М. Технологія розробки дистанційного курсу. навч. посіб. / за ред. В. Ю. Бикова та В. М. Кухаренка. К.: Міленіум, 2008. 324 с.
12. Блонский П. П. Избранные педагогические сочинения. М.: Педагогика, 1961. 295 с.
13. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей. М. : Академия, 2002. 320 с.
14. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность и творчество. Ростов, 1982. 185 с.
15. Бокань Ю. И. Витасофия. М. : Витасоф. фонд «Мир для человека»: Универсум, 1991. 118 с.
16. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. А. М. Прохоров. 2-е изд. М. СПб. : Большая Российская Энциклопедия, 2001. 1434 с.
17. Вербець В. В. Діагностика формування та реалізації духовно-творчого потенціалу студентської молоді : посіб. Рівне : РДГУ, 2004. 147 с.
18. Вишнякова Н. Ф. Развитие творческой активности младших школьников (на материале внеклассных музыкальных занятий в условиях школ продлённого дня) : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01. М., 1980. 16 с.
19. Военная психология / под ред. В. В. Шеляга, А. Д. Глоточкина, К. К. Платонова. М. : Воениздат, 1972. 400 с.
20. Волков Б. С., Н. В. Волкова. Психология развития человека: учеб. пособ. М. : Академический Проект, 2004. 224 с. 399 с.
21. Волобуева Т. Б. Развитие творческой активности учащихся младших классов средствами новых информационных технологий обучения : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01. К., 1996. 190 с.
22. Выготский Л.С. Воображение и творчество в школьном возрасте. М.: Изд-во АПН РСФСР, 1956. 519 с.

23. Гаврилук В.Ю. Творча активність старшокласників як психолого–педагогічна проблема. *Теоретико–методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Збірник наукових праць. Вип. 8. Кн. 1. К., 2005. С. 95-100.
24. Гарднер Г. Великолепная пятерка : мыслительные стратегии, ведущие к успеху / пер. с англ. Г. Гарднера. М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. 154 с.
25. Гегель Г.В. Философия духа. *Энциклопедия философских наук* / Пер. Б. А. Фохта, [отв. ред. Е. П. Ситковский]. Т. 3. М. : Мысль, 1977. 471 с.
26. Гилфорд Д. Три стороны интеллекта. Психология мышления. М. : Просвещение, 1955. С. 433–456.
27. Дементієвська Н.П., Морзе Н.В. Телекомунікаційні проекти. Стан та перспективи. *Комп'ютер в школі та сім'ї*. 1999. № 4. С. 21-24.
28. Деркач А. В. Зазыкин. Акмеология: учебное пособие СПб : Питер, 2003. 256 с.
29. Диденко С. В. Формирование творческой активности младших школьников в условиях организации эстетической оценочной деятельности : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01. К., 1987. 156 с.
30. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. СПб. : Питер, 1999. 368 с.
31. Дяченко М. Д. Діагностика творчих здібностей майбутніх журналістів у процесі професійної підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Вип. 33 (86). 2013 р. С. 152–160.
32. Евгения Смирнова-Трыбульска, Ремигиуш Копчек, Данута Виллманн. Теоретические и практические аспекты использования в образовании информатических средств Open Source. *Интернет-журнал "Эйдос"*. 2005. 10 сентября. URL:<http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-14.htm>.

33. Ермолаева-Томина Л. Б. Исследование факторов, детерминирующих индивидуальные различия в проявлении творческой активности. *Психология творчества* / под ред. Я. А. Пономарёва. М. : Наука, 1990. С. 111–130.

34. Иванова Д. Г. Формирование готовности будущих учителей к развитию творческой активности младших школьников : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01. Одесса, 1997. 208 с.

35. Карпенчук С. Г. Педагогічна технологія А.С. Макаренка в контексті сучасної педагогіки: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Історія педагогіки та загальна педагогіка". К., 2003. 20 с.

36. Ковалёв А. К. Очерки педагогики. Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1963. 196 с.

37. Коган И. М. Творческий поиск: энерго-мотивационный аспект. *Вопросы психологии*. 1992. № 1. С. 138–146.

38. Коломієць О.Б. Розвиток творчої активності студентів як засіб підвищення якості підготовки фахівців. URL: nbuv.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/Npdntu_pps/2009_3/kolomich.pdf.

39. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В.Г. Кременем 20 грудня 2000 р.)

40. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. К.: КПІ, 2000. 12 с.

41. Копняк К. В., О.М.Кузьміна, Л.М. Захарченко Творчі завдання у процесі вивчення комп'ютерних дисциплін як засіб розвитку творчих якостей студентів економічних спеціальностей. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2011. № 3 (96). С. 229-333.

42. Кошелева Н.Г. Формування головної майбутніх економістів до фахового самовдосконалення засобами проектування. URL: http://www.confcontact.com/20100916/pe_koshel.htm.

43. Кравец В. А, Кухаренко В. Н. Формирование информационной культуры. Дистанционное образование. 2000. № 4. С. 35–37.
44. Кудрявцева С.П., В.В. Колос. Міжнародна інформація : навчальний посібник. К. : Видавничий дім «Слово», 2005. 400 с.
45. Куйдіна Т. М., Вивчення духовного потенціалу особистості студента/
URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/3987/2/Kuidina,%20Usmanova.pdf>.
46. Кичук Н. В. Формування творчої особистості вчителя. К. : Либідь, 1991. 96 с.
47. Кухаренко В. М., Сиротенко Н. Г. Методологічні аспекти дистанційного навчання. *Вісник Академії дистанційної освіти*. 2003. № 1. Київ: Вид-во “Міленіум”. С. 16–21.
48. Кухаренко В. Н. Дистанційне навчання. Дистанційний курс. Навчальний посібник. Харків: ХГПУ, 1999. 182 с.
49. Лихвар В.Д. Розвиток художньо-творчого потенціалу молодших школярів у процесі образотворчої діяльності: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2003. 24 с.
50. Лобова О. В. Формирование творческой активности младших школьников в процессе музыкально-эстетического воспитания : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Лобова О. В. – Сумы, 1998. – 220 с.
51. Лук А. Н. Проблемы научного творчества : сборник аналитических обзоров / авт. обзоров А. Н. Лук ; отв. ред. А. И. Воронин. М., 1980. 228 с.
52. Лук А. Н. Психология творчества. М. : Наука, 1978. 128 с.
53. Лук А.Н. Мышление и творчество. М.: Политиздат, 1976. 144с.
54. Мартинюк І. О. Творчий потенціал і самореалізація особистості. *Психологія і педагогіка життєтворчості*. К., 1996. 792 с.
55. Маслоу А. Мотивация и личность. СПб. : Евразия, 1999. 478 с.

56. Маслоу А. По направлению к психологии бытия. М.: Эксмо-Пресс, 2002. 272 с
57. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование / пер. с англ. К. : Ин-т психологии АПН Украины, 1994. 52 с.
58. Мей Р. Мужество творить. М.: Инициатива, 2001. 128 с.
59. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості. *Обдарована дитина*. 2004. № 6. С. 2–9.
60. Моляко В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Психологія суспільства*. 2007. № 4. С. 6-10.
61. Низамов Р. А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов. Казань : КГУ, 1975. 304 с.
62. Образование. Наука. Творчество. Теория и опыт взаимодействия : монография / под общ. ред. В. Г. Рындак. Екатеринбург : РАО, Урал. отделение. 2002. 394 с.
63. Овчинников В. Ф. Научно-технический прогресс и развитие творческого потенциала работника производства. Л., 1974. 279 с.
64. Овчинников В. Ф. Репродуктивная и продуктивная деятельность как фактор творческого развития человека : монография. М. : Высшая шк., 1984. 87 с.
65. Овчинников В.Ф. Диалектика репродуктивной и продуктивной деятельности и развитие творческого потенциала субъекта труда. Дис. ... д-ра филос. наук. : 09.00.01. М., 1983. 322 с.
66. Ожегов Сергей Иванович, Шведова Наталия Юльевна. Толковый словарь русского языка: 72500 слов и 7500 фразеологических выражений / Рос. АН, Ин-т рус. яз., Рос. фонд культуры. М. : Азъ, 1992. 955 с.
67. Олексюк О.Є. Застосування у навчально–виховному процесі сучасних технологій активізації навчально–пізнавальної діяльності. URL: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdu/Ped/2008_23.../1_14.pdf.

68. Олійник С. В. Формування музично-творчого потенціалу майбутніх вчителів початкових класів: дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 . Житомир, 2004. 203 с.

69. Основы деятельности тьютора в системе дистанционного образования: Специализированный учебный курс/ С. А. Щенников, А. Г. Теслинов, А. Г. Чернявская и др. М.: Изд дом Обучение-сервис, 2004, Ил. 134. Тал. 28, Библиогр. 131 назв. 608с.

70. Платон Пир Сочинения: в 3-х т. Т. 2. М. : Мысль, 1970. 250 с.

71. Полат Е.С., М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева. Теория и практика дистанционного обучения: [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений]. М. : Академия, 2004. 416 с.

72. Пономарев Я. А. Психология творчества / Пономарев Я. А. – М. : Наука, 1983. – 344 с.

73. Пономарёв Я. А. Психология творчества и педагогика. М. :Педагогика, 1976. 280 с.

74. Пономарьов Я.О. Психологія творчості і педагогіка. М.: Педагогіка, 1976. 280 с.

75. Пономарьова Р. О. Креативний потенціал технічно обдарованої особистості : природа, структура, критерії, розвиток. *Українська психологія : сучасний потенціал* : матеріали IV Костюківських читань : у 3 т. К. : Вид-во ДОК, 1996. Т. 2. С. 352–361.

76. Посталюк Н. Ю. Творческий стиль деятельности: педагогический аспект. Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1989. 204 с.

77. Практический интеллект / Роберт Дж. Стернберг, Джордж Б. Форсайт, Дженнифер Хедланд [и др.] ; [под общ. ред. Роберта Стернберга]. – СПб. : Питер, 2002. 265 с.

78. Психологический словарь / под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Педагогика-Пресс, 1998. 440 с.

79. Ратнер Ф. Л. Дидактические концепции и современные тенденции развития творческих способностей студентов в научной деятельности за рубежом : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Казань, 1997. 324 с.
80. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека. М.: Прогресс. 409 с.
81. Саламатова Т.А. Актуализация творческого потенциала личности в процессе изучения педагогических дисциплин. Дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.01. М., 2003. 231 с.
82. Сизоненко І. Метод телекомунікаційних проектів як форма дистанційного навчання іноземної мови. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1005>.
83. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник. К. : Міленіум, 2006. 346 с.
84. Словник української мови. У 20-ти т. / Український мовно-інформаційний фонд НАН України; [за ред. В.М. Русанівського]. К.: Наукова думка, 2010. 911 с. Т.8 : П-Р. 2010. 911 с.
85. Смирнов С. Д. Мир образов и образ мира. *Вестник МГУ*. Сер. 14 Психология. 1981. № 2. С. 23–25.
86. Собаєва О.В. Активізація пізнавальної діяльності студентів в умовах дистанційного навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 - теорія навчання. Харків, ХДПУ ім. Г.С. Сковороди, 2001. 19 с.
87. Спиноза Б. Богословско-политический трактат. Избр. произв.: в 2-х томах. Т. I. М. : Гос. изд. полит. лит-ры, 1957. С. 5- 285.
88. Ступницкий И. С., С. С. Гасанов. Развитие творческой активности студентов в процессе изучения общественных наук. К. : Выща шк., 1981. 43 с.
89. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти т. К. : Радянська школа, 1976. Т. I : Методика виховання колективу. 1976. 637 с.

90. Сущенко О. Г. Развитие творческой активности будущих учителей в учебной деятельности (на материалах дисциплин педагогического цикла) : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01. Луганск, 1992. 145 с.
91. Сэт Э. К. Развитие творческой активности студентов в классе хорового дирижирования музыкально-педагогического факультета педагогического института : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02. М., 1973. 201 с.
92. Торшина К. А. Современные исследования проблемы креативности в зарубежной психологии. *Вопр. психологии*. 1998. № 4. С. 123–132.
93. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: Пер. с нем. (с доп.). М.: Прогресс, 1971. 827 с. Т. 3. 827 с.
94. Фокин Ю. Г. Преподавание и воспитание в высшей школе. Методология, цели и содержание, творчество: уч. пособие. М., 2002.
95. Фромм Э. Душа человека. М.: Республика, 1992. 430 с. 14
96. Шадриков В. Д. Происхождение человечности. М.: Логос, 1999. 200 с.
97. Шульц О. Б. Развитие творческого потенциала учащихся в личностно-ориентированном образовании. Дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.01. Ростов-на-Дону, 2005. 183 с.
98. Шумилин А. Т. Проблемы теории творчества. М.: Высшая школа, 1989. 143 с.
99. Юдина Е. Н. Креативное мышление в PR (в системе формирования социокультурных связей и отношений) : учеб. пособие для семин. и практ. занятий для студентов, обучающихся по специальности : 35.04.00 “Связи с общественностью”. М.: РИП-холдинг, 2005. 271 с.
100. Яковлева Е. Л. Эмоциональные механизмы личностного и творческого развития. *Вопросы психологии*. 1997. № 4. С. 20–27.